

Lietuvių viešoji policija ir policijos batalionai (1941–1944)

Sovietmečiu lietuvių policijos ir savisaugos dalinių (arba policijos batalionų) tema buvo gana populiari, bet labai ideologizuota ir nagrinėjama tendencingai. Dažniausiai buvo bandoma lietuvių policijos batalionų karius vaizduoti buvus nusikaltėlius ir ištikimus vokiečių okupacinės valdžios talkininkus. Suprantama, kad keliant tokius tikslus dramatiška lietuvių karių padėtis nacių okupacijos metais negalėjo būti tyrinėta objektyviai ir išsamiai.

Pastaruoju metu lietuvių saugumo policijos batalionų veikla ypač domisi karo nusikaltimus tiriančios JAV ir Kanados institucijos, tačiau jose dirbančių istorikų motyvai mažai skiriasi nuo sovietinių istorikų motyvų: stengiamasi surasti kuo daugiau karo nusikaltėlių lietuvių ir sureikšminti lietuvių vaidmenį vykdant holokaustą. Kaip pavyzdį galima nurodyti vokiečių istoriko Knuto Stango knygą „Kolaboravimas ir masinės žudynės. Lietuvių pagalbinė policija, Hamanno motorizuotoji policijos grupė ir Lietuvos žydų žudynės“¹. Autorius stengiasi atskleisti tariamai išsisknijusias senas lietuvių antisemitizmo tradicijas ir itin reikšmingą lietuvių policijos batalionų vaidmenį vykdant žydų žudynes (išsamią K. Stango knygos recenziją žr. šio žurnalo p. 121–128). Galima manyti, kad netolimoje ateityje Vakarų šalyse pasirodys ir daugiau tokio pobūdžio veikalų.

Nenorėtume teigti, kad lietuvių policijos ir savisaugos dalinių istorijoje nebūta „juodų

dėmių“ (nepateisinamų karo nusikaltimų), tačiau šis aspektas sovietmečiu buvo taip smarkiai eksploatuojamas, jog, autoriaus nuomone, jau yra pakankamai išnagrinėtas ir nebeįdomus. Šio straipsnio tikslas – atskleisti lietuvių viešosios policijos bei savisaugos dalinių (policijos batalionų) istoriją nacių okupacijos metais, supažindinti su lietuvių policijos kūrimusi, organizacine struktūra, apibūdinti pavaldumo santykius su vokiečių karine ir civiline valdžia, parodyti policijoje ir savisaugos daliniuose tarnavusių karių nuotaikas, jų bandymus priešintis okupantų primetamai tvarkai ir reikalavimams.

Svarbiausi straipsnio šaltiniai – Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) saugomi policijos ir karinių įstaigų fondai (konkrečios signatūros pateikiamos nuorodose). Autorius taip pat rėmėsi Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA) saugomomis KGB baudžiamosiomis bei slaptosios raštvedybos bylomis.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog nagrinėjamos temos istoriografija labai plati, tačiau atidžiau paskaičius sovietmečiu parašytas knygas ir straipsnius matyti, kad vertingų darbų apie viešosios policijos ir batalionų struktūrą, funkcijas bei pavaldumo santykius nėra daug. Galima paminėti Jakovo Vico knygėlę „SS tarnyboje“², dokumentų rinkinius „Masinės žudynės Lietuvoje“³ ir „Nacionalistų talka hitlerininkams“⁴.

Išsivijoje gyvenantys autoriai neturėjo galimybės naudotis archyviniais dokumen-

tais, dėl to dažniausiai rašė memuarinio pobūdžio darbus. Kaip išimtį galima nurodyti Bostone išleistos „Lietuvių enciklopedijos“ 15 tomo straipsnį⁵.

Nagrinėjant savisaugos dalinių ir viešosios policijos istoriją karo metais nedaug pažengta ir atkūrus Nepriklausomybę (po 1990 m. kovo 11 d.). Kaip vertingus darbus galima nurodyti tik Kazio Ėringio⁶ knygą ir Petro Stankero⁷ straipsnį. Galbūt šis straipsnis padės geriau pažinti dramatišką lietuvių policijos ir savisaugos dalinių istoriją Antrojo pasaulinio karo metais.

PAVIENĖ POLICIJOS TARNYBA (VIEŠOJI POLICIJA)

Vokiečių okupacijos metais lietuvių policija buvo taip suskirstyta:

- 1) lietuvių saugumo ir kriminalinė policija;
- 2) pavienė policijos tarnyba (viešoji policija);
- 3) geležinkelių policija;
- 4) priešgaisrinės apsaugos policija;
- 5) policijos batalionai.

Lietuvos laikinajai vyriausybei paraginus policijos tarnautojus grįžti į ankstesnes savo darbo vietas, apie 3 tūkst. (beveik 40 proc.) nepriklausomos Lietuvos laikų policininkų vėl pradėjo dirbti viešojoje policijoje. Į policiją stojo ir nauji žmonės. 1941 m. liepos mėn. policijoje dirbo apie 7 tūkst. tarnautojų⁸. Viešajai policijai iš pradžių vadovavo Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamentas (direktorius Ignas Taunys, vėliau – Vytautas Reivytiš). Vokiečiams panaikinus Laikinąją vyriausybę ir Policijos departamentą (1941 m. rugsėjo 15 d.) viešajai policijai ėmė vadovauti Lietuvių pavienės policijos tarnybos ryšių karininko štabas (*Stab des litauischen Verbindungs-Offiziers für die*

Schutzmannschaft des Einzeldienstes) prie Vokiečių tvarkos (viešosios) policijos štabo (štabo viršininkas buvo V. Reivytiš, baigęs Berlyno policijos mokyklą)⁹. Nors ir menkai ginkluotai (daugiausia iš sovietų atimtais ginklais) ir nepakankamai gausiai, lietuvių viešajai policijai pavyko krašte atkurti tvarką ir ramybę. Šios policijos organizacija ir uždaviniai buvo nustatyti vokiečių policijos vado Lietuvoje Engelio 1941 m. rugsėjo 15 d. įsakyme. Pagal šį įsakymą visų rūšių policija ir SS daliniai buvo pavaldūs SS ir policijos vadui Lietuvoje Lucianui Wysockiui. Tvarkos (viešosios) policijos vadu tapo policijos majoras Engelis. Jam buvo pavaldi visa uniformuota tvarkos policija.

Lietuvių viešoji policija buvo suskirstyta į:

- a) miestų nuovadų policiją;
- b) apskričių ir valsčių policijos nuovadas;
- c) savisaugos (pagalbinės policijos) dalinius.

Minėtu įsakymu V. Reivytiš buvo paskirtas visos lietuvių nuovadų policijos reikalų tvarkytoju, o plk. lt. Antanas Špokevičius – lietuvių savisaugos dalinių (policijos batalionų) viršininku. Vokiečių policijos pajėgos buvo vadovaujamieji, o lietuvių policijos pajėgos – vykdomieji organai¹⁰. Taigi lietuvių pavienė (viešoji) policijos tarnyba (*Die Litauische Schutzmannschaft des Einzeldienstes*) vokiečių tvarkos policijos vadui Lietuvoje buvo pavaldi per pavienės policijos tarnybos ryšių karininką (V. Reivytiš). Kita vertus, lietuvių viešoji policija buvo pavaldi žemesnėms vokiečių policijos įstaigoms – apygardų žandarmerijos vadams (apskričių policijos viršininkai) ir miestų policijos vadams (policijos nuovadų viršininkai). Dėl dvejopo lietuvių viešosios policijos pavaldumo lietuvių policijos viršininkams kildavo papildomų rūpesčių ir keblumų. Dažnai atsitikdavo taip, kad lietuvių ryšių karininko įsakymai nesu-

tapdavo su apygardų žandarmerijos vadų įsakymais arba jiems prieštaraudavo. Taip buvo dėl to, kad lietuvių ryšių karininkas vadovavosi tvarkos policijos vado nurodymais ir neprivalėjo savo veiklos derinti su vokiečių miestų policijos bei apygardų žandarmerijos vadais. Be to, ir menkiausias vokiečių policijos ar žandarmerijos pareigūnas jautėsi esąs didelis viršininkas ir manė turįs teisę įsakinėti miestų ir apskričių lietuvių policijos viršininkams¹¹. 1941 m. rugsėjo 15 d. įsakyme dėl policijos uždavinių buvo rašoma, kad policijos „uždavinys yra atstatyti ir palaikyti saugumą ir tvarką visame viešame gyvenime“. Policininkai buvo įpareigoti priimti visus pranešimus ir tikrinti, ar nėra nusikaltamos veikos. Nustačius nusikaltimus būdavo keliamos baudžiamosios bylos, kriminaliniai nusikaltimai perduodami tirti kriminalinei policijai. Nuovadose vestose sargybų knygoje būdavo registruojama budinčių policininkų pavardės ir tarnybos laikas, o pranešimai apie įvykius įrašomi veiklos knygoje. Policijos pareigūnai raportuoti apie ypatingus įvykius (nužudymus, apiplėšimus, gaisrus ir t.t.) savo vadams ir apskričių žandarmerijos vadams privalėdavo vėliausiai iki kitos dienos 12 val.¹² Už drausmės pažeidimus ir policijos autoriteto menkinimą policijos pareigūnams buvo numatytos griežtos bausmės. Už didesnius tarnybinius nusižengimus buvo atleidžiama iš tarnybos ir atiduodama teismui. Policijos vadai turėjo teisę taikyti tokias drausmines nuobaudas: policininkus (išskyrus karininkus ir puskarininkius) bausti iki 14 parų arešto, puskarininkius – iki 8 parų arešto, karininkus – iki 8 parų namų arešto.

Policininkams buvo palikta teisė vilkėti senas uniformas, bet jie privalėjo ryšėti vokiečių antspauduotus nustatytos formos raiščius¹³.

Kiekvienoje apskrityje buvo apskrities policijos vado įstaiga, apskrities policijos nuovada ir vokiečių policijos nuovadų. Pastarosios 1941 m. spalio 1 d. buvo pavadintos policijos punktais. Vilniuje ir Kaune veikė miestų policijos vado įstaigos ir keletas nuovadų (Kaune – I–VIII, Vilniuje – I–VII)¹⁴.

1941 m. rugpjūčio mėn. 22 apskričių policijai buvo skirti 1849 etatai (22 apskričių policijos vadai, 22 vadų pavaduotojai, 22 sekretoriai, 18 apskričių nuovadų viršininkų, 18 apskričių nuovadų viršininkų pavaduotojų, 259 punktų vedėjai, 169 vyresnieji vachmistrai, 385 vachmistrai, 934 policininkai)¹⁵.

Apskričių policija 1941 m. rugpjūčio 1 d. turėjo tokias susisiekimo priemones: 750 arklių, 1000 dviračių, 40 motociklų, 10 automobilių ir 10 sunkvežimių¹⁶.

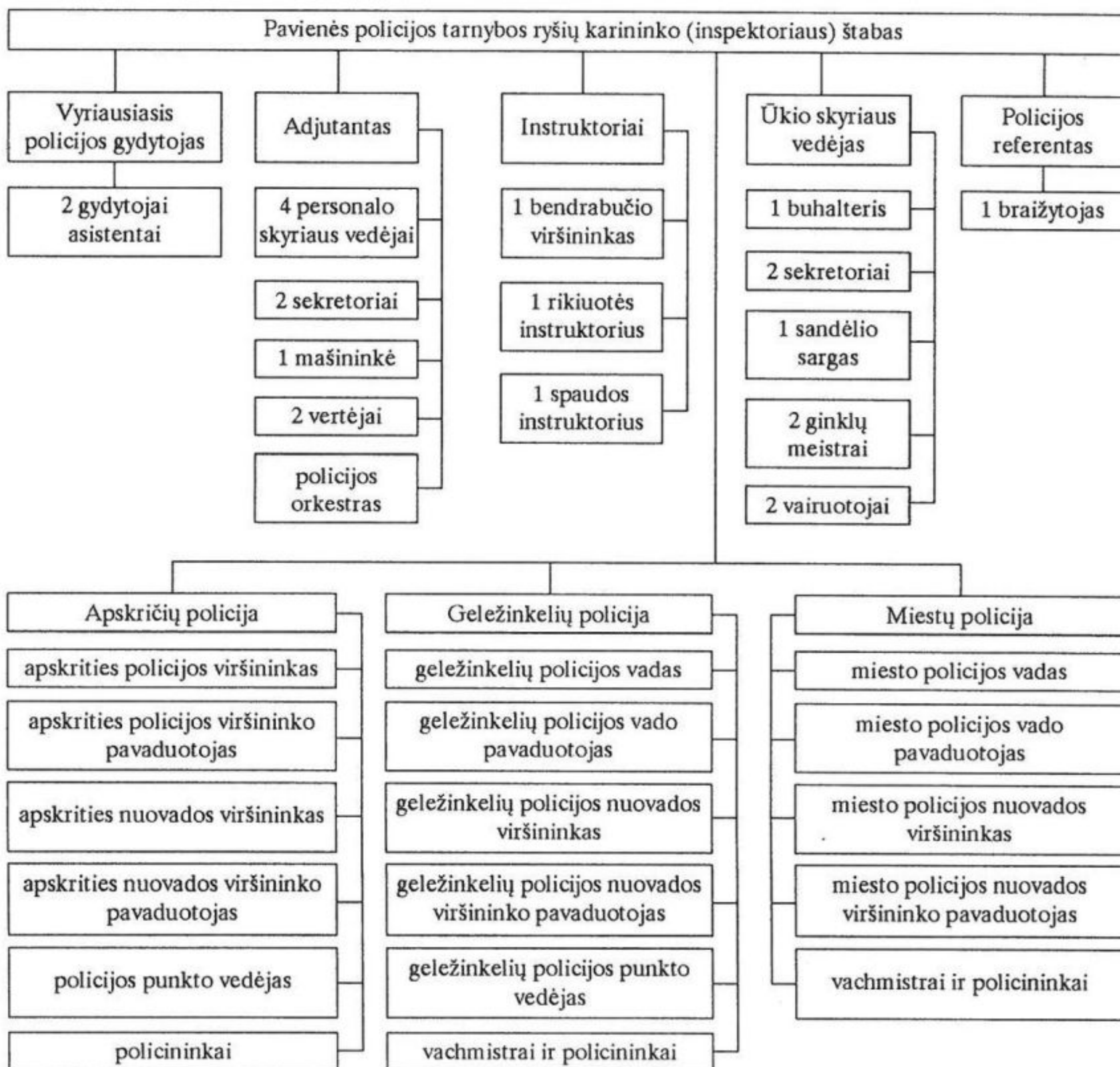
V. Reivyčio 1941 m. gruodžio 27 d. įsakymu geležinkelių policija buvo padalyta į keturias geležinkelių policijos nuovadas: Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Radviliškio. Joms vadovavo geležinkelių policijos nuovadų viršininkai, kurie buvo pavaldūs geležinkelių policijos vadui. Nuo geležinkelių policijos nuovados apimamo ruožo priklausė policijos punktų skaičius. Punktams, kuriuose dirbo daugiau kaip du tarnautojai, buvo skiriami geležinkelių policijos punktų vedėjai, pavaldūs savo nuovados viršininkui¹⁷.

Minėtame V. Reivyčio įsakyme buvo nustatyta policijos tarnautojų priėmimo, atleidimo ir perkėlimo tvarka. Kandidatus į policininkus ir vachmistrus apskrityse parinkdavo policijos vadai. Stojantieji į policijos tarnybą pateikdavo prašymą, gimimo liudijimą, įgyto mokslo pažymėjimą, sveikatos liudijimą ir nuotrauką. Policijos vado įstaiga užpildydavo kandidatui skirtą nustatytos formos asmens žinių lapą, kurį su lydraščiu siųsdavo Pavienės policijos tarnybos ryšių karininko

štabo viršininkui V. Reivyčiui, sprendavimui policininkų priėmimo, atleidimo ir perkėlimo klausimus. Policininkų ir vachmistrų tarnybos bylos buvo tvarkomos policijos vadų įstaigose, aukštesnių policijos pareigūnų bylos – V. Reivyčio vadovaujamame štabe¹⁸. Pavienės policijos tarnybos ryšių karininko štabe dirbo 40 darbuotojų. Štabo viršininko (inspektoriaus V. Reivyčio) pavaduotojas buvo Bronius Stasiulis, mokymo vedėjas – Ignas Tomaitis, sporto vedėjas – Fabijonas Dulkė, vyriausiasis gydytojas – Antanas Starkus, spaudos vedėjas – Bronius Kviklys, per-

sonalo skyriaus vedėjas – Juozas Valevičius, ūkio skyriaus vedėjas – Vladas Čekauskas, vyriausiasis išdininkas – Vincas Kizlaitis, apskričių policijos vadas – Ignas Taunys, adjuntas – Alfonsas Kindurys¹⁹.

1941 m. gruodžio 17 d. duomenimis, miestų policijoje buvo 1664 (Vilniuje – 890, Kaune – 656, Šiauliuose – 71, Panevėžyje – 47) etatai, apskričių policijoje – 1849, geležinkelių policijoje – 108, o iš viso viešojoje policijoje buvo 3736 etatai²⁰ (žemiau pateikiama organizacinė lietuvių policijos struktūros schema).

1943 m. rugpjūčio mėn. lietuvių viešojoje policijoje tarnavo 4034 policininkai (apie 25 proc. sudarė nepriklausomos Lietuvos laikų policininkai, kitų darbo stažas – mažesnis kaip dveji metai, tačiau beveik visi buvo tarnavę kariuomenėje). Be to, dar buvo mokamų (*besoldete Hilfsschutzmann*) ir nemokamų (*unbesoldete Hilfsschutzmann*) pagalbinių policininkų kategorijos. Vokiečių tvarkos policijos vadas Lietuvoje mjr. Musilis 1942 m. lapkričio 24 d. paaiškino: „Hilfsschutzmann yra Rytų užimtų sričių svetimos tautybės [t. y. ne vokiečių. – A. B.] nariai, kurie įsipareigojo policijos tarnybai. Tačiau jie eina policijos pareigas tik reikalui esant ir laikinai, ir tik už pareigų eitą laiką gauna atlyginimą bei naudojasi Schutzmann teisėmis“²¹. Mokami pagalbiniai policininkai per karą saugojo tiltus, karinius sandėlius ir kitus karinės reikšmės objektus. Jie taip pat būdavo pasitelkiami kovai su partizanais ir valstybinių dvarų apsaugai. Dauguma šios kategorijos policininkų neturėjo nei policinio, nei karinio pasirengimo. 1943 m. rugpjūčio mėn. jų buvo 1636²².

Nemokamų pagalbinių policininkų 1943 m. rugpjūčio mėn. buvo 7769. Tai buvo patikimi vietos gyventojai, pasirengę padėti policijai vykdyti operacijas prieš partizanus, parašutininčius, šnipus ir kitus tuometinės valdžios priešus. Šie policininkai ginklą gaudavo tik prieš operaciją, šiaip jie neturėjo teisės jo laikyti²³.

Policijos štabo 1943 m. rugpjūčio 24 d. duomenimis, Lietuvoje buvo 5670 policininkų: štabe – 46, Kaune – 495, Vilniuje – 459, Kaune policijos orkestre – 48, apskrityse – 3643, geležinkelių policijoje – 222, Vilniuje policijos mokykloje – 108, 3-iojoje policijos kuopoje – 110, dvarų apsaugoje – 314, kovoti su partizanais į Rytų Lietuvą pasiųs-

toje policijos kuopoje – 121 policininkas, Prienuose buvusiame mokomajame policijos dalinyje – 241 žmogus²⁴.

Lietuvių policija karo metais ne tik palaikė viešąją tvarką – ilgainiui ji vis dažniau buvo naudojama kariniams tikslams, t. y. kovai su partizanais, karinės reikšmės objektams saugoti ir pan. 1942 m. gruodžio 9 d. vokiečių žandarmerijos vadas Lietuvoje plk. Hachtelis parašė raštą dėl vokiečių ir lietuvių policijos panaudojimo kovoje su banditizmu. Jame buvo kalbama apie tai, kad kovą su banditizmu reikia aktyvinti ir ji turi būti puolamojo, o ne gynybinio pobūdžio. Rašte buvo nurodytos kovojimo su partizanais taisyklės:

„1. Vietovėse, **kuriose ypatingai pasirodo banditų**, reikia atitinkamam liet. policijos punkto vedėjui, bendradarbiaujant su vietos viršaičiais ir seniūnais, skubiai sudaryti kiek galint stipresnę **vietos sargybą iš visų patikimų ir galinčių ginklų valdyti vyriškos lyties gyventojų**, kuri tamsos metu perimtų vietovės apsaugą prieš banditus, išsiunčiant stiprius patrulius ir išstatant stiprias sargybas.

Patikimi pagalbiniai policininkai gali tam tikslui būti apginkluojami. <...>

Už vietos sargybos sudarymą pirmoje eilėje yra man atsakingi žandarmerijos postų ir apskričių policijos vadai. Vadovavimas priklauso žandarmerijos postų vadams, jų veikimo ribose. Imantis priemonių reikia palaikyti tamprą ryšį su apskričių viršininkais. Vietos sargybos sudarymas ypatingai svarbus Vilniaus sričiai ir Zarasų apskrčiai (Panevėžio srity). <...>

2. **Vietovėse**, kur pasirodinėja banditai, reikia dienos ir nakties metu išstatyti **policijos patrulius**, o reikalui esant – ir ypatingus būrius ir, jeigu tai reikalinga, net kelioms

dienoms. Šių patrulių uždavinys yra, banditams pasirodžius, juos užklupti.

3. **Miškuotos vietovės** privalo nuolat policijos patrulių arba ypatingųjų būrių **būti perieškotos, ar nėra banditų užlandų** (Schlupfwinkeln). Surastas banditų užsilaukimo vietas reikia visiškai sunaikinti.

4. **Reikia nuolatos, dienos ir nakties metu, praveisti visuose keliuose asmenų kontrolę, patikrinant, ar jie turi teisingus asmens dokumentus.** <...>

5. Tose srityse, kur pasirodinėja banditai, reikia vietovėse bendradarbiaujant su SD, valsčiaus viršaičiais ir seniūnais praveisti pelningą paieškojimą (gaudymą) visų svetimų, ne vietos gyventojų. Svetimus asmenis reikia perduoti SD patikrinti, ant kiek jų patikimumas negali būti tiksliai nustatytas <...>²⁵.

Dėl lietuvių viešosios policijos kovos su partizanais V. Reivytis 1944 m. vasario mėn. parašė išsamų raštą SS ir policijos vadui Lietuvoje gen. mjr. Harmui. V. Reivyčio rašte buvo išanalizuota lietuvių policijos padėtis ir jai iškilę sunkumai. Rašte sakoma, kad banditizmas Lietuvoje vis labiau plinta ir jeigu nebus imtasi energingų priemonių, tai padėtis gali tapti visiškai nekontroliuojama ir nepaprastai grėsminga. Vilniaus srityje veikiantys dideli partizanų junginiai (po 300–700 žmonių) užpuldinėja ne tik kaimus, bet ir miestelius²⁶.

V. Reivytis nurodė, kad tvarkos policijos vado 1941 m. rugsėjo 25 d. įsakymu burmistrai ir apskričių viršininkai neteko teisės duoti įsakymus lietuvių policijai, dėl to kilo nesutarimų tarp apskričių viršininkų ir apskričių policijos viršininkų. Apskričių viršininkai vengia skirti reikalingas pinigų sumas policijai išlaikyti ir skundžia policijos pareigūnus aukštesnėms civilinės valdžios institucijoms.

Nesutarimai tarp apskričių viršininkų ir apskričių policijos vis nesibaigia²⁷.

1944 m. sausio 6 d. duomenimis, lietuvių viešojoje policijoje tarnavo 5734 žmonės, iš jų 71 sirgo arba atostogavo, 964 buvo suimti, 257 dezertyravo, 849 saugojo tiltus, dvarus, geležinkelius ir kitus objektus. Prie nurodytų skaičių dar pridėjus geležinkelių policiją, policijos štabą, policijos orkestrą, Vilniaus policijos mokyklą, Kauno policijos mokymo skyrių, be to, 664 policininkus, paskirtus imti darbininkus darbams į Vokietiją, 510 atramos punktuose buvusių policininkų, liktų 2747 policininkai, kurie dirbo grynai policijos darbą (nepriklausomoje Lietuvoje viešojoje policijoje dirbo 3243 policininkai). Aštuoniolikoje Lietuvos apskričių 1275 gyventojams teko vienas viešosios policijos tarnautojas. Kauno mieste 1944 m. sausio 6 d. viešosios policijos tarnautojų iš tikrųjų buvo 443²⁸. Kadangi darbuotojų buvo mažai, viešoji policija negalėjo tinkamai atlikti savo pareigų, o ką jau kalbėti apie kovą su plačiai veikusiais partizanais.

Viešosios policijos tarnautojų kokybinė sudėtis taip pat buvo nepatenkinama. Policijos pareigūnų kvalifikacijai kelti 1942 m. lapkričio 5 d. Vilniuje buvo atidaryta policijos mokykla, kurioje mokymo kursas turėjo trukti 8 savaites. Į policijos mokyklą buvo išsiųsta 160 geriausių policininkų, tačiau po 8 savaitių jie negrįžo į ankstesnes savo tarnybos vietas, nes iš jų sudaryta atskira kuopa buvo paskirta eiti tarnybos 257-ajame policijos batalione. Panašiai buvo pasielgta ir su kitais šios mokyklos kursais. Be to, dalis policijos puskarininkių (216) buvo įtraukti į 10-ąjį batalioną ir pasiųsti į frontą prie Ilmeno ežero²⁹. Visi minėtieji policininkai buvo rinktiniai viešosios policijos kadrai. Į jų vietą buvo priimami nauji ir nepatyrę žmonės.

Viešosios policijos darbuotojus ėmus siųsti į frontą ir kovai su lenkų ir sovietų partizanais, vis mažiau atsirasdavo norinčiųjų dirbti policijoje. 1943 m. viduryje tarnauti policijoje per mėnesį stodavo 5–10 žmonių. Policija buvo aiškiai nepakankamai aprūpinama drabužiais, avalyne, maisto kortelėmis, būtais ir kitais pragyvenimui reikalingais dalykais. Nuo karo pradžios iki 1944 m. lietuvių policija gavo 616 porų aulinių ir 3799 poras suvarstomų batų. 1362 policininkai išvis negavo jokių batų, o gavusieji juos suavėjo³⁰.

Lietuvių policininkai dažnai būdavo ginkluoti prasčiau negu partizanai, kurie turėjo pistoletų, automatinių ginklų, lengvųjų bei sunkiųjų kulkosvaidžių ir granatų. Lietuvių viešoji policija daugiausia buvo ginkluota senais rusiškais šautuvais. 1944 m. sausio 6 d. duomenimis, lietuvių policija buvo taip ginkluota: 5734 policininkai turėjo 5357 šautuvus, 1335 pistoletus, 1 sunkųjį kulkosvaidį, 39 lengvuosius kulkosvaidžius ir 22 automatinius pistoletus³¹. Prastai ginkluoti policininkai, kurių nuolat trūko, negalėjo sėkmingai kovoti su partizanais, tad susirėmę su didesniais jų būriais patirdavo pralaimėjimų ir turėdavo nemažų nuostolių. Dėl visų šių priežasčių lietuvių policijoje suvešėjo tokios blogybės kaip nedrausmingumas, girtuoklystė ir dezertyravimas.

Minėtame pavienės policijos tarnybos ryšių karininko 1944 m. vasario mėn. rašte SS ir policijos vadui Lietuvoje Harmui daug kalbama apie dezertyrus. Pažymėta, kad ypač dažnai iš tarnybos esą pasišalinama per komandiruotes į kitas tarnybos vietas. Dezertyrų vis daugėja, ir tai labai demoralizuoja tebetarnaujančius policininkus ir savisauigininkus. Tuo metu laisvėje dar buvę 400 pabėgusių policininkų. Lietuvių policija vangiai ieškanti dezertyrų, ir spėjama, kad kai kurie

policininkai palaiką ryšius su pabėgusiais savo draugais. SS ir policijos teismas ilgai ir neefektyviai nagrinėjęs suimtų dezertyrų bylas, ir tai kurstą policininkų nebaudžiamumo nuotaikas. Prasidėjus prievartiniam policininkų siuntimui į frontą, dezertyrų labai padaugėjo. Vokiečių policijos vadovybė buvo pažadėjusi viešosios policijos tarnautojų ir savaugos būrių nesiųsti iš Lietuvos. Iš siunčiamų į frontą policininkų 57 esą pabėgę. 1943 m. birželio 6 d. buvęs išleistas įsakymas dėl dezertyrų amnestijos, ir po to daugiau kaip pusė dezertyrų grįžę į savo tarnybos vietas³².

Tame pačiame pavienės policijos tarnybos ryšių karininko V. Reivyčio pranešime nurodyta, kad dezertyruoti skatinanti ir prieš propagandą (inteligentijos, Bažnyčios, aukšto rango tarnautojų ir dalies karininkų), klausianti: „Dėl ko kariaujama?“ Pranešimo pabaigoje sakoma, kad lietuviai vis dėlto mirtinai neapkenčią bolševizmo ir tai esą įrodę savo aukomis: iki 1944 m. sausio 6 d. kovose su partizanais žuvo 198 policininkai, 16 dingo be žinios ir 94 buvo sužeisti³³.

Dezertyrų ypač padaugėjo 1943 m. rudenį ir 1944 m. pirmoje pusėje. Be dezertyravimo, buvo kitokių lietuvių policijos priešimosi faktų. „Nepriklausoma Lietuva“ 1942 m. spalio 15 d. pranešė, kad Utenos apskrities policijos vadas Kazlauskas atsisakė siųsti policininkus ūkininkams iš savo ūkių iškraustyti, dėl to jis buvo suimtas ir uždarytas į kalėjimą. Po kurio laiko išėjo į laisvę, bet iš pareigų buvo atleistas³⁴.

1944 m. pirmoje pusėje Rytų Lietuvoje suaktyvėjus lenkų ir sovietų partizanams, policijos pareigūnai masiškai mesdavo darbą ir slėpdavosi nuo partizanų antpuolių ir vokiečių represijų už pasitraukimą iš tarnybos. Į Rytų Lietuvą komandiruojami policininkai

nepakludavo įsakymams ir į naujas tarnybos vietas nenuvykdavo.

Žandarmerijos vado 1943 m. rugsėjo 14 d. įsakymu keletas pavienės policijos tarnybos savisaugos būrių buvo nusiųsta į Vilniaus kraštą derliaus ėmimo apsaugai nuo sovietų ir lenkų partizanų. Į Vilniaus apygardą privalėjo atvykti 383 policininkai, bet atvyko tik 275. Policininkų komandiruotė turėjo trukti 7–8 savaites, bet ji baigėsi tik po 11 savaičių. Policininkams reikėjo ne vien rūpintis derliaus apsauga, bet ir gaudyti žmones, siunčiamus darbams į reichą. Tai sukėlė policijos tarnautojų nepasitenkinimą ir naują dezertyravimo bangą³⁵.

Ukmergės apskrities policijos vadas 1944 m. birželio 2 d. rašė: „Š. m. gegužės mėn. 15 d. siunčiamas komandiruotėn į Ašmenos apskr., Ukmergės apskr., Širvintų punkto vyr. saugūnas Šinkūnas Bronius pakelyje su ginklais ir mundiruote pabėgo. <...>

Š. m. gegužės mėn. 6 d. siunčiamas komandiruotėn į Svyrių apskr., Ukmergės apskr., Širvintų polic. Pavasaris Stasys pakelyje su ginklais ir apranga pabėgo“³⁶.

Telšių apskrities policijos vadas pranešė, kad į Ašmenos apskritį nenuvyko ir iš tarnybos pasišalino pagalbinės policijos tarnybos Plungės policijos punkto policininkas Alfonsas Stropus, turėjęs išvykti 1944 m. kovo 28 d.³⁷ Saugumo policijos ir SD Panevėžio apygarda 1944 m. balandžio 20 d. paskelbė 32 lietuvių dezertyrų paiešką³⁸.

1944 m. sausio 6 d. iš tarnybos pasišalino Turgelių policijos punkto policininkas Vladas Vilkevičius, vasario 6 d. – Šumsko policijos punkto vachmistras Kazys Ramanavičius³⁹.

Į Zarasų apskritį komandiruotas Ukmergės policininkas Pranas Kalibatas pakeliui į

komandiruotės vietą pabėgo (1944 m. vasario 23 d.). Taip pat pasielgė ir į Svyrių apskritį komandiruoti Ukmergės policininkai Albertas Vėbra, Stasys Martynėlis, Kazys Druskys ir Mykolas Ribinskas⁴⁰. 1944 m. gegužės 13 d. dezertyravo net Eišiškių apskrities policijos vadas Petras Ambraška⁴¹.

Lietuvių policija ieškodama dezertyrų didelio uolumo nerodė, tik retas iš tarnybos pasišalinęs pareigūnas buvo surandamas ir nubaudžiamas, dėl to policijos drausmė vis labiau šlijo. Padėčiai gerinti pavienės policijos tarnybos ryšių karininkas V. Reivytis siūlė į ankstesnes tarnybos vietas grąžinti tuos policininkus, kurie buvo įtraukti į 256-ąjį ir 257-ąjį batalionus ir kovojo fronte arba Vilniaus srityje su partizanais. Be to, jis siūlė visada laikytis policininkams duotų pažadų dėl komandiruočių ir mokymo trukmės, likviduoti atsparos punktus Vilniaus srityje, o jų įgulas paskirstyti po policijos nuovadas ir punktus, į kovą su partizanais pasitelkti daugiau karinių dalinių, pagerinti policininkų ir jų šeimų materialines gyvenimo sąlygas, policininkų apginklavimą, aprangą ir mokymą, griežčiau bausti dezertyrus, nedrausmingiems policininkams įsteigti baudžiamąją kuopą, aiškiau atskirti vokiečių ir lietuvių policijos kompetenciją, suteikti daugiau teisių apskričių policijos viršininkams ir pavienės policijos tarnybos ryšių karininkui⁴².

V. Reivyčio pastangos rasti išeitį esant tokiai sunkiai situacijai rezultatų nedavė. 1944 m. pirmoje pusėje padėtis Lietuvoje vis prastėjo. Nei vokiečiai, nei lietuviai neturėjo pakankamai jėgų susidoroti su gausiais sovietų ir lenkų partizanų būriais. Baigiantis vokiečių okupacijai Vilniaus srityje partizanai buvo likvidavę apskričių administracijos ir policijos įstaigas.

Lietuvių viešosios policijos veikla vertintina teigiamai. Ilgą laiką lietuvių policija įstengė krašte palaikyti tvarką ir ramybę. Lietuvai buvo naudingiau turėti savo, o ne grynai vokišką policiją. Nors vokiečių valdžia vertė lietuvių policiją vykdyti okupacinės valdžios užduotis (gaudyti žmones, siunčiamus darbams į Vokietiją ir į kariuomenę, rinkti duokles ir t.t.), tačiau dažnas lietuvių policininkas įspėdavo krašto gyventojus apie vokiečių organizuojamas akcijas, ir jie tam pasiruošdavo. Žinoma, buvo ir aklai atsidačiusių vokiečiams policininkų. Vis dėlto tai, kad buvo ir lietuvių policija, sušvelnino okupacinės valdžios spaudimą krašto gyventojams.

LIETUVIŲ POLICIJOS BATALIONAI

Prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, lietuvių policijos batalionai buvo formuojami daugiausia iš 1941 m. birželio sukilėlių (partizanų), Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) ginkluotų būrių, vadinamų Tautine darbo apsauga (TDA), dezertyravusių Raudonosios armijos 29-ojo teritorinio šaulių korpuso karių, taip pat iš lietuvių, patekusių į karo belaisvių stovyklas Rytprūsiuose. Lietuvių policijos batalionai dar buvo vadinami savisaugos batalionais, apsaugos dalimis ir kitaip. Išeivijos literatūroje įsitvirtino Lietuvos apsaugos dalių (LAD) pavadinimas. Autorius pasirinko policijos batalionų terminą.

1941 m. birželio 23 d. LAF'o ginkluoti būriai pradėjo kontroliuoti Kauną, o Varėnos poligone dislokuoti Raudonosios armijos 179-osios šaulių divizijos kariai lietuviai masiškai traukėsi iš poligono ir organizuotai būrėsi Vilniuje.

Birželio pabaigoje Vilniuje buvo apie 4–5 tūkst. buvusio 29-ojo teritorinio šaulių

korpuso karių. Jonas Abraitis „Kario“ žurnale rašė: „Vilniuje kariuomenės atkūrimas vyko pilnu tempu, nes kadrų ir kareivių užteko – kiekvieną dieną sugrįždavo šimtai visokių laipsnių karių. Pabradės surinkimo stovykloje buvo apie 1500 vyrų, iš kurių vieni vyko į Vilnių, kiti į Kauną, o treči į savo apskričių miestus. Šių kelių savaitių laikotarpyje Vilniuje buvo suformuota kovos rinktinė, kelios atskiros kuopos ir buvo baigiama formuoti trys keturi batalionai. Tuo metu Vilniuje buvo ginkluota mažiausiai 3000 vyrų, o visoje Lietuvoje atkurtos Lietuvos kariuomenės eilėse galėjo būti 15–17 tūkstančių vyrų“⁴³. Lietuvių savisaugos dalys (LSD) Vilnijoje dislokavosi Vilniuje, Pabradėje ir Varėnoje. 1941 m. liepos 21 d. LSD Rytų Lietuvoje buvo išformuotos, o jų pagrindu suorganizuota Vilniaus atstatymo tarnyba (VAT), suskirstyta į saugos, tvarkos ir darbo tarnybas. VAT viršininku tapo (liepos 31 d.) buvęs Lietuvos kariuomenės gen. št. plk. A. Špokevičius, štabo viršininku – plk. Karolis Dabulevičius. 1941 m. rugpjūčio 1 d. VAT buvo pavadinta savisaugos tarnyba, o jos padaliniai – batalionais: saugos – 1-uoju batalionu, tvarkos – 2-uoju, darbo – 3-iuoju⁴⁴. Iki 1941 m. spalio Vilniuje buvo suorganizuoti penki savisaugos batalionai. Spalio 24 d. duomenimis, Vilniuje batalionų sudėtis buvo tokia: 1-asis – 10 karininkų ir 334 kareiviai; 2-asis – 18 karininkų ir 450 kareivių; 3-iasis – 24 karininkai ir 607 kareiviai; 4-asis – 8 karininkai ir 253 kareiviai; 5-asis – 22 karininkai ir 288 kareiviai.

Be to, dar buvo viena kuopa (5 karininkai ir 120 kareivių). 1-asis ir 4-asis batalionai tuo metu ėjo sargybas Vilniaus mieste, 2-asis rengėsi išvykti į Liubliną (Maidaneko koncentracijos stovyklos apsaugai), 3-iasis buvo kariškai mokomas, o 5-asis saugojo

Vilniaus–Šumsko, Vilniaus–Švenčionių, Vilniaus–Varėnos, Vilniaus–Kaišiadorių geležinkelio atkarpas. Batalionų kariai taip pat buvo siunčiami varyti žydų į šaudymo vietas⁴⁵. 1942 m. Vilniaus apygardoje buvo septyni batalionai: 2-asis, 3-iasis, 4-asis ir 15-asis, dislokuoti įvairiose Rytų Lietuvos vietose, o 1-asis sargybų, 6-asis geležinkelių apsaugos ir naujai suformuotasis (vėliau pavadintas 254-uoju F) liko Vilniaus mieste ir jo apylinkėse⁴⁶.

Kaune veikę lietuvių partizanų būriai vokiečių karo lauko komendanto Pohlio 1941 m. birželio 28 d. įsakymu buvo nuginkluoti, o jų būriai paleisti. Lietuvos laikinosios vyriausybės paskirtas Kauno karo komendantas Jurgis Bobelis 1941 m. birželio 28 d. įsakė iš buvusių partizanų ir naujų savanorių sudaryti TDA batalioną. Iš pradžių buvo sudarytos penkios kuopos, pavadintos TDA 1-uoju batalionu. Jos ėmė saugoti karinius objektus ir karo belaisvius, patruliuoti gatvėse, palaikyti viešąją tvarką. Šie daliniai buvo įsikūrę Žaliakalnyje, Aukštaičių gatvėje⁴⁷. TDA 1-ojo bataliono vadu tapo plk. Andrius Butkūnas, jo pavaduotoju – mjr. Antanas Impulevičius.

Užėmę Lietuvą, naciai stengėsi lietuvių policiją ir policijos batalionus panaudoti savo tikslams apeidami Lietuvos laikinąją vyriausybę (formaliai egzistavusią iki 1941 m. rugpjūčio 4 d.). Vokiečių saugumo policijos ir SD 3/A operatyvinis būrys panaudojo vieną TDA (vėliau – 1-ojo policijos bataliono) kuopą Kaune (apie 205 policininkus) masinėms žudynėms Kauno fortuose ir periferijoje. Vilniuje vokiečių saugumo policijos 3/B operatyvinis būrys iš lietuvių policininkų sudarė ypatingąjį būrį (*Sonderkommando*), kuris, gestapo vadovaujamas, 1941 m. liepos mėn. Paneriuose ėmė masiškai šaudyti žydus

ir sovietinį aktyvą. Vėliau Vilniaus ypatingajame būryje tarnavo apie 40 žmonių⁴⁸. Į policijos batalionus buvo paskirti vokiečių ryšių karininkai, privalėję kontroliuoti lietuvių policijos batalionų veiklą.

1942 m. 1-ojo bataliono priežiūros karininkas buvo A. Rahtmannas, 3-iojo – H. J. Jacobas, 4-ojo – A. Martinas, 5-ojo – G. Beyeris, 7-ojo – Nitsche, 8-ojo – Schneideris, 9-ojo – H. Behrensas, 11-ojo – W. Draubas, 12-ojo – K. Spangenbergas, 13-ojo – K. Edelmannas, 10-ojo – F. Salhoforis, 252-ojo – H. Kruse⁴⁹.

1941 m. liepos 25 d. Lietuvoje buvo įvestas civilinis okupacinis vokiečių režimas (*die Zivilverwaltung*), o liepos 24 d. įvyko „Geležinio vilko“ pučas Lietuvos laikinajai vyriausybei nuversti. Kauno karo komendantas J. Bobelis buvo pašalintas iš pareigų, jo vietą užėmė Stasys Kviecinskas, o TDA 1-ojo bataliono vadu tapo kitas voldemarininkas – mjr. Kazys Šimkus.

Tvarką batalione mėgino atkurti krašto apsaugos ministras gen. Stasys Raštikis. Jis liepos 26 d. išleido įsakymą Kauno komendantui:

„1. Stropiai žiūrėti, kad komendantūros žinioje esančiame batalione drausmė būtų tinkamoje aukštumoje ir kad jame nepasireikštų jokių išsišokimų; nusikaltusius įsakau bausti visu griežtumu.

2. Draudžiu be Feldkomendanto ir mano leidimo angažuoti batalioną ar pavienius komendantūros pareigūnus bet kuriems veiksams, kurie drumstų mieste tvarką ir rimtį“⁵⁰.

Tą pačią dieną (liepos 26-ąją) vokiečių policijos gen. mjr. Pohlis nusiuntė raštą Kauno karo komendantui S. Kviecinskui dėl Lietuvos kariuomenės ženklų. TDA bataliono kariams buvo uždrausta nešioti lietuviš-

kus vyresniškumo ženklus, o lietuviškas uniformas leista vilkėti tik su geltonais raiščiais ir užrašu „Polizeihilfsdienst“ („Pagalbinė policijos tarnyba“). Už įsakymo nesilaikymą grasinta areštu ir griežtomis bausmėmis⁵¹.

Vermachto Ostlando karo vado liepos 30 d. įsakymu visos lietuvių ginkluotosios pajėgos buvo perimtos SS ir policijos vado Lietuvoje gen. mjr. L. Wysockio žinion. Tiesioginiu savisaugos dalinių viršininku buvo paskirtas vokiečių rezervinės policijos 11-ojo bataliono vadas mjr. Franzas Lechthaleris. Iš septynių TDA 1-ojo bataliono kuopų Kaune rugpjūčio 7 d. buvo sudaryti du pagalbinės policijos tarnybos batalionai (1-ojo vadas K. Šimkus, 2-ojo – A. Impulevičius, po savaitės suformuoto 3-iojo – kpt. Antanas Švilpa)⁵².

Rugpjūčio 15 d. visi Kaune buvę lietuvių kariniai daliniai F. Lechthalerio įsakymu buvo suskirstyti į penkis batalionus, ir dar buvo suformuotos atskiros statybos, transporto ir technikos kuopos. 4-ojo bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Viktoras Klimavičius, 5-ojo – kpt. K. Kriščiūnas⁵³. Savisaugos dalių numeracija ir dislokacija dažnai keisdavosi.

1941 m. rugsėjo 15 d. vokiečių tvarkos policijos vadas mjr. Engelis išleido įsakymą dėl policijos organizavimo ir jos tarnybos Lietuvos generalinėje srityje. Šis įsakymas skelbė, kad visų rūšių policijos ir SS dalių vadovybė Lietuvos generalinėje srityje priklauso SS ir policijos vadui Lietuvoje brigadefiureriui L. Wysockiui, o visiems tvarkos policijos reikalams vadovauja tvarkos policijos vadas Lietuvoje mjr. Engelis. Jam yra pavaldūs: a) vokiečių policija, b) lietuvių policija (miestų nuovadų policija ir provincijos policijos punktai), c) savisaugos (pagalbinės policijos) daliniai⁵⁴.

Kaune buvę 1-asis, 2-asis ir 3-iasis batalionai liko mjr. F. Lechthalerio žinioje, o 4-asis ir 5-asis batalionai, statybos, transporto ir technikos kuopos perėjo tvarkos policijos vado mjr. Engelio žinion⁵⁵. Orkestrą buvo numatyta padalyti į du: vienas lieka pavaldus F. Lechthaleriui, kitas pereina Engelio žinion. 1941 m. spalio 5 d. F. Lechthalerio žinioje buvę Kauno batalionai ir kuopos buvo pavadinti apsaugos batalionais (iki tol vadinosi pagalbinės policijos tarnybos batalionais) ir apsaugos kuopomis. Kauno komendantas S. Kviecinskas tapo ryšių karininku prie rezervinės policijos 11-ojo bataliono (šias pareigas nuo 1941 m. lapkričio 25 d. vietoje jo ėjo K. Šimkus)⁵⁶. 1-ojo bataliono vadą K. Šimkų pakeitė kpt. Norbertas Gasėnas. 1941 m. gruodžio 22 d. F. Lechthaleriui pavaldūs batalionai perėjo tvarkos policijos vado Engelio pavaldumui ir buvo pernumeruoti. 1941 m. gruodžio 10 d. Ryšių karininko štabas prie rezervinės policijos 11-ojo bataliono buvo pavadintas Lietuvių apsaugos dalių štabu. F. Lechthalerio vadovaujamas vokiečių policijos batalionas buvo išsiųstas į Gudiją⁵⁷.

1941 m. spalio 1 d. įsteigiamas Lietuvių savisaugos dalių štabas (lapkričio 3 d. jis buvo pavadintas LSD inspektorius štabu). Lietuvių policijos batalionų viršininku (inspektoriumi) tapo plk. lt. A. Špokevičius. LSD buvo suskirstytos į Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio apygardas. Kiekviena apygarda turėjo savo atskirą štabą. Vilniaus apygardos vadu buvo paskirtas gen. št. plk. Izidorius Kraunaitis (štabo viršininku – plk. lt. Jonas Juknevičius), Kauno apygardai vadovavo plk. Kazys Labutis (štabo viršininkas – plk. lt. Juozas Jankauskas), Šiaulių apygardai – gen. št. plk. lt. Petras Vertelis (štabo viršininkas – plk. lt. Aleksandras

Andriulaitis), Panevėžio apygardos vadu tapo plk. Petras Genys (štabo viršininkas – mjr. Ernestas Bliudnikas).

LSD inspektoriaus štabas buvo įsikūręs Kaune, Gedimino g. 29, Vidaus reikalų valdybos patalpose, jo viršininkas – gen. št. plk. Antanas Rėklaitis⁵⁸. 1942 m. birželio 1 d. šis štabas pavadinamas Lietuvių savisaugos dalių ryšių karininko prie vokiečių tvarkos policijos vado štabu. Štabas vadovavo visiems lietuvių policijos batalionams⁵⁹.

Keitėsi ne tik policijos batalionų štabų pavadinimai, bet ir pačių batalionų numeriai. Vyriausiojo vokiečių tvarkos policijos vado nurodymu 1941 m. gruodžio viduryje Vilniuje buvę batalionai (įskaitant ir i Liubliną bei Minską išsiųstus du batalionus) gavo 4–7 numerius, Kaune buvę batalionai (įskaitant prie Ilmenio ežero išsiųstą 8-ąjį batalioną) gavo 8–11 numerius, Šiaulių batalionas – 12, o Panevėžio batalionas – 13 numerį⁶⁰.

Pirmaisiais okupacijos metais į policijos batalionus buvo verbuojami savanoriai. Tarnyba turėjo trukti 6 mėnesius. Stojantieji pasirašydavo tokio turinio pasižadėjimą:

Aš <...> nuo <...> stoju savanoriu į Pagalbinę Policijos Tarnybos Batalioną šešiams mėnesiams ir Didžiojo Vokiečių Reicho Vado Adolfo Hitlerio vadovybėje, kuriant naują Europą, pasižadu man uždedamas tarnybos pareigas atlikti sąžiningai, pasiduoti karinei drausmei, už tarnybinius nusikaltimus ir nusižengimus atsakyti prieš Karo teismus, šventai laikyti paslaptis ir nepriklausyti prie draudžiamųjų organizacijų; priešams jokių žinių neteikti ir visą, ką tik apie juos sužinosiu, tuojau pranešti savo viršininkams.

(Data)

(Parašas)⁶¹

Tačiau pasibaigus tarnybos laikui policijos batalionų kariai buvo verčiami tarnauti

toliau. 1941 m. rugsėjo 28 d. Heinricho Himmlerio įsakymu policijos batalionų kariai buvo prisaikdinti tarnauti neribotą laiką⁶². Prisaikdinimo tvarka buvo išdėstyta tvarkos policijos vado Lietuvoje 1941 m. spalio 15 d. įsakyme. Pagal šį įsakymą visi policijos batalione keturias savaites ištarnavę karininkai, puskarininkiai ir eiliniai duodavo priesaiką: „Kaipo savisaugos dalinių narys, prisiekiu būti ištikimas, narsus ir paklusnus. Taip pat visas savo pareigas, ypatin- gai kovoje prieš tautas žudantį bolševizmą, atlikti sąžiningai. Už šitą priesaiką esu pasirengęs aukoti savo gyvybę. Tepadedu man Dievas“⁶³.

Visi Lietuvoje tuo metu buvusių batalionų vadai kartu su 9-uoju batalionu turėjo prisiekti Kaune 1942 m. spalio 26 d.⁶⁴

Dalis lietuvių į policijos batalionus stojo dėl to, kad neturėjo darbo ir pragyvenimo šaltinio. Savisaugininkai gaudavo palyginti neblogus atlyginimus, maisto ir drabužių. Karių šeimoms buvo teikiamos įvairios privilegijos (butai, aprūpinimas maistu ir kuru, žemės nuosavybės teisės pripažinimas). Vokiečiams pradėjus siųsti batalionus į Rytų frontą, savanorių labai sumažėjo. Nors už savavališką pašalinimą iš tarnybos grėsė griežtos bausmės, dezertyrų vis daugėjo.

Policijos batalionui priklausė 32 karininkų ir 555 kareivių etatai, tačiau paprastai batalionai niekada nebūdavo visai sukomplektuoti. Savisaugos (policijos) batalionų pavadinimai labai įvairavo. Savisaugos referento gen. št. plk. I. Kraunaičio 1941 m. rugsėjo 29 d. rašte taip aiškinamos policijos rūšių sąvokos:

„A. Savisaugos daliniais vadinami štabai ir jų daliniai, sudarantys kariškus dalinius (Batalionas, atskira kuopa), stovintieji vie-

noje vietoje, turintieji savo vadus ir nedarbantieji prie tvarkos (vieš.) policijos nuostatų. Saugos daliniai skirstomi:

- a) Vilniaus savisaugos štabas ir jam priklausantieji visos Vilniaus srities daliniai;
- b) Kauno savisaugos štabas ir jam priklausančios Kauno formacijos;
- c) Panevėžio batalionas (305 žm.);
- d) Telšių batalionas (275 žm.);
- e) Jonavos (65 žm.), Marijampolės (172 žm.), Rokiškio (68 žm.), Šiaulių (150 žm.), Vilkaviškio (50 žm.) ir Zarasų (205 žm.) atskiros kuopos.

B. Garbės savisaugos daliniais vadinami ginkluoti ir visuomet pasirengę būti apginkluotiems ir spec. uždaviniams vykdyti neapmokami.

C. Pagalbinė (laisvai samdoma) policija – vadinami buvę kariai, policininkai ar šauliai, laikinai pasamdyti (viešosios) policijos nuovadoms sustiprinti⁶⁵.

Vokiečiai savisaugos batalionus iš pradžių vadino tvarkos tarnyba (*Ordnungsdienst*), savisauga (*Selbstschutz*), pagalbinės policijos tarnybos batalionais (*Hilfspolizeidienstbataillone*), o nuo 1941 m. rugsėjo – policijos batalionais (*Schutzmannschafts-bataillone*). 1944 m. balandžio mėn. policijos batalionai buvo pavadinti Lietuvių policijos batalionais⁶⁶.

J. Abraitis, rašydamas apie lietuvių karinių batalionų istoriją nacių okupacijos metais, pažymėjo: „Tie daliniai nebuvo suformuoti vokiečių įsakymu, jie buvo atkurti pačių lietuvių karių pastangomis ir iniciatyva, savanoriškumo principu. Jie nebuvo atkurti okupantui, bet Lietuvai, jie tik vokiečių okupacinės valdžios buvo pasisavinti“⁶⁷.

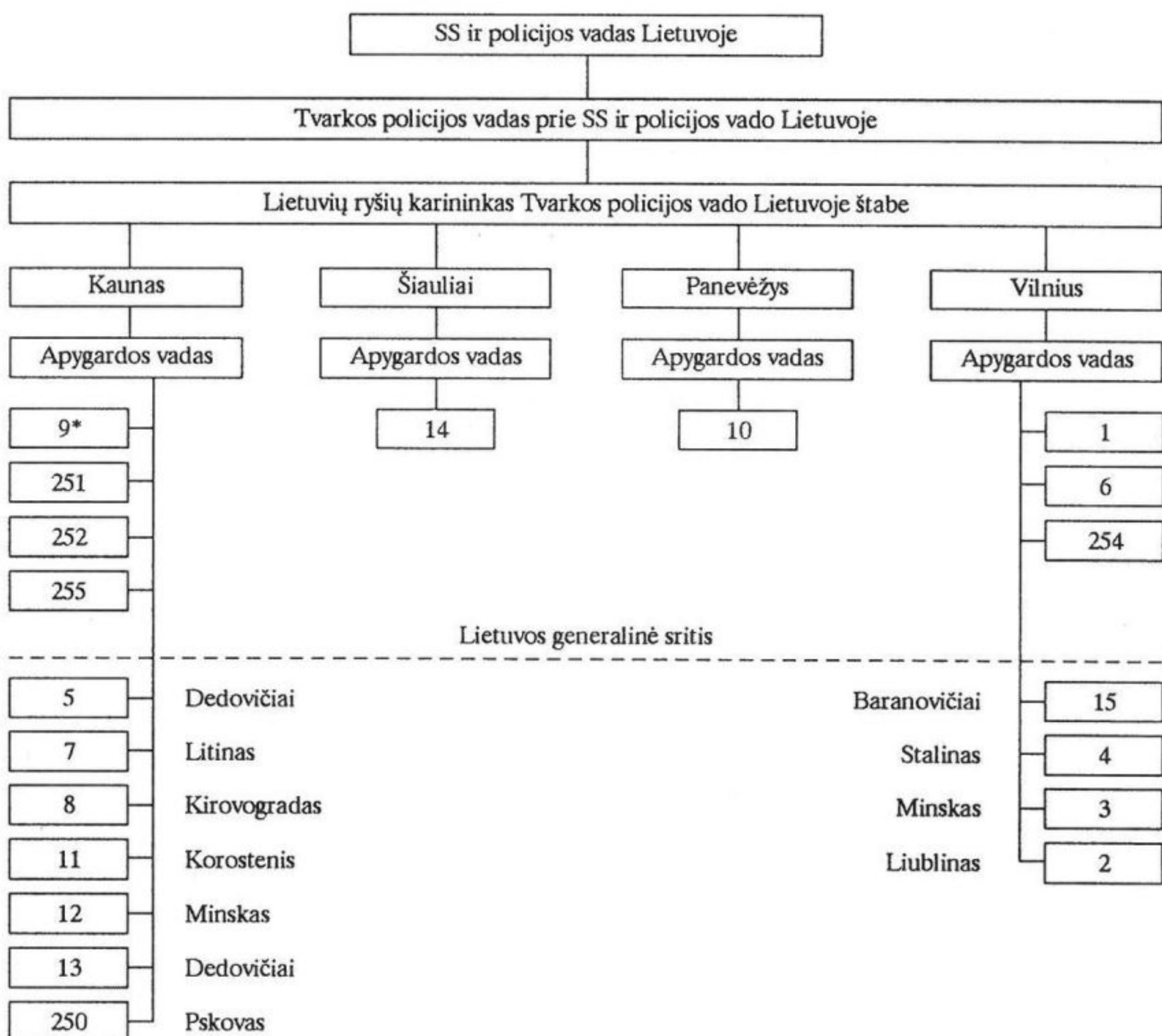
Lietuvių savisaugos batalionų karių ir nuostatų policininkų padėtis buvo nepavydėtina. Kaip rašė B. Kviklys, jie „nuolat stovėjo

tarp vokiečių jai skiriamų uždavinių ir lietuviškos sąžinės“⁶⁸. Daug kam nepavyko atlaikyti nacių spaudimo ir parodyti savo tvirtos valios. Tokie žmonės (čia nekalbama apie įvairius kriminalinius ir amoralius elementus) padarė nusikaltimus savo tautai ir kitų tautybių žmonėms. Tačiau atsirado tūkstančiai policininkų, atsisakiusių tarnauti okupantams ir pasitraukusių iš policijos batalionų, sabotavusių nacių įsakymus.

1941–1942 m. žiemą ir 1942 m. vasarą LSD batalionai buvo siunčiami į Rytus ir dislokuojami pagal fronto liniją nuo Ilmenio ežero šiaurėje iki Rostovo prie Dono pietuose. Daug policijos batalionų buvo pasiųsta į Ukrainą ir Gudiją saugoti karinių objektų, kovoti su sovietų partizanais ir jų rėmėjais. 1942 m. Kauno apygardoje buvo vienuolika LSD batalionų. Septyni apygardos batalionai buvo išsiųsti iš Lietuvos (5-asis, 7-asis, 8-asis, 11-asis, 12-asis, 13-asis ir 25-asis), keturi batalionai palikti Kaune (9-asis, 251-asis, 252-asis, 255-asis)⁶⁹. 1942 m. rugpjūčio mėn. Lietuvoje liko tik devyni policijos batalionai. Iš 87 puslapyje pateikiamos lietuvių policijos batalionų dislokacijos ir pavaldumo 1942 m. rugpjūčio 26 d. schemos matyti, kad iš viso jų buvo 20. Juose tarnavo 341 karininkas, 1772 puskarininkiai ir 6275 eiliniai – iš viso 8388 kariai.

Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ nurodyta, kad iš viso buvo suorganizuoti 23 policijos batalionai, viena reprezentacinė kuopa ir kavalerijos eskadronas. Lietuvių policijos batalionuose tarnavo 13 tūkst. kareivių ir apie 250 karininkų⁷¹.

Policijos batalionų karių skaičius nuolat keitėsi dėl kautynėse patirtų nuostolių ir masinio dezertyravimo. 1943–1944 m. vis mažėjo norinčiųjų stoti į viešąją policijos tarnybą ir savisaugos batalionus.

* Skaitmenys kvadratėliuose žymi bataliono numerį, užrašas šalia kvadratėlio – bataliono dislokacijos vietą, punktyrinė linija – ribą tarp Lietuvos generalinės srities ir Vokietijos okupuotų Sovietų Sąjungos sričių.

1943 m. rugsėjo 21 d. „Ateitis“ paskelbė apie vietinės savisaugos būrių organizavimą. Skelbime rašoma apie pirmojo generalinio tarėjo Petro Kubiliūno ir generalinio komisaro Adriano Theodoro von Rentelno susitarimą su SS ir policijos vadu Lietuvoje Harmu (rugsėjo 16 d.) dėl vietinės savisaugos būrių steigimo apskrityse. Šie būriai turėjo būti steigiami kaimuose iš savanorių gyventojų turto ir gyvybės apsaugai nuo sovietų partizanų ir banditų. Vietinės savisaugos bū-

rius buvo pavesta steigti apskričių viršininkams, kuriems šie ir tapo pavaldūs. Vietinės savisaugos būrius numatyta įsteigti iki 1943 m. spalio 1 d.⁷² Kiek tokių būrių Lietuvoje buvo įsteigta, nėra žinoma. Jų veiklos rezultatai buvo menki. Daugelyje vietovių (ypač Rytų Lietuvoje) gausūs ir gerai ginkluoti sovietų partizanų būriai greitai nuginklavo kaimo savisaugos būrius ir toliau beveik nevaržomi galėjo terorizuoti ir plėsti kaimo gyventojus.

1944 m. kovo 17 d. duomenimis, lietuvių policijos batalionų situacija buvo tokia:

5-asis batalionas (Bn.) – Švenčionėliuose, be nuostolių;

10-asis (256-asis) Bn. – Panemunėje (žuvo 13 karių);

13-asis Bn. – Opočkoje, prie Latvijos (šie trys batalionai buvo inkorporuoti į *vermachta*);

11-asis Bn. – 1943 m. vasarą išformuotas, jo kariai paskirstyti į 4-ąjį ir 8-ąjį batalionus;

4-asis Bn. – iš jo sudaryta sunkiųjų priemonių (artilėrijos?) kuopa; ltn. Černius su 22 kariais pateko į nelaisvę, ltn. Krištopaitis su 12 žmonių žuvo; iš viso žuvo 30 šios kuopos vyrų; leitenantai Baltokas ir Staniūnas dezertyravo;

8-asis Bn. – iš 250 karių kuopoje liko tik 47, batalionui vadovavo ltn. Šernas; batalionas tuo metu buvo dislokuotas Lvove;

1-asis Bn. – Vilniuje (vadinamasis sargybų batalionas);

2-asis Bn. – Adutiškyje;

3-iasis Bn. – prie Minsko;

6-asis Bn. – Vilniuje (geležinkelių batalionas);

7-asis Bn. – išformuotas;

8-asis Bn. – išformuotas;

9-asis Bn. – dislokuotas Kaune (geležinkelių batalionas); jam priklausė sveikstančiųjų kuopa;

12-asis Bn. – prijungtas prie 15-ojo bataliono;

14-asis Bn. – dislokuotas Šiauliuose;

15-asis Bn. – dislokuotas prie Minsko; batalionui vadovavo ltn. Leveckas;

250-asis Bn. – Daugpilyje;

252-asis ir 253-iasis Bn. – Liubline;

254-asis Bn. – išformuotas;

255-asis Bn. – Slucke; nuostolių neturėjo;

257-asis Bn. – Svyriuose.

Lietuvių daliniams dar priklausė techninės pagalbos dalinys (*Nothilfe*), vadovaujamas vokiečių karininkų, ir mokymo dalis (naujokų mokymas). Abi šios dalys buvo Kaune. Be to, dar buvo Pastovių kavalerijos mokykla.

Batalionas „Lietuva“ iš Kėslino (Vokietija) buvo perkeltas į Prienus. 1944 m. kovo 1 d. duomenimis, policijos batalionų sąrašuose buvo apie 8 tūkst. žmonių, iš jų apie 300 karininkų. Ligi tos dienos (kovo 1 d.) buvo žuvęs 451 karys (iš jų 8 karininkai, 1 karininkas pateko į nelaisvę). Dezertyrų buvo apie 2,3 tūkst., iš jų apie 430 buvo surasti ir nubausti⁷³.

Vokiečių kariuomenei traukiantis iš Lietuvos, lietuvių policijos batalionai buvo reorganizuoti. 1944 m. liepos 13–15 d. iš 2-ojo, 9-ojo, 253-iojo, 257-ojo batalionų buvo suformuotas Lietuvos policijos pulkas (LPP). Jis kelias dienas stovėjo buvusios priešlėktuvinės apsaugos rinktinės kareivinėse Panemunėje, o vėliau traukėsi Marijampolės kryptimi. Ties Baciliškiais pulko ariergardą užpuolė sovietų šarvuotieji daliniai. 1944 m. rugpjūčio 1 d. pulkas perėjo buvusią Lietuvos–Vokietijos sieną ir pasiekė Tilžę. Čia jis buvo nuginkluotas ir išformuotas. Puskarininkiai ir eiliniai buvo išsiųsti į vokiečių priešlėktuvinius dalinius, o karininkai – į Dresdeną⁷⁴.

Bostono „Lietuvių enciklopedijoje“ rašoma, kad iki 1944 m. liepos mėn. lietuvių policijos batalionai patyrė nemažų nuostolių: žuvo apie 400 karių, iš jų 15 karininkų, sužeista apie tūkstantis vyrų, 100 tapo invalidais. 1944 m. rudenį policijos batalionuose karių labai sumažėjo, kai kurie batalionai turėjo tik apie 200 vyrų. 1945 m. pradžioje lietuvių policijos batalionų jau nebebuvo: vieni kariai dezertyravo, kiti žuvo arba buvo su-

žeisti, tretį pasitraukė į Vokietiją ar kitas Vakarų Europos valstybes⁷⁵.

Dezertyravimas buvo labiausiai paplitusi lietuvių viešosios policijos ir savisaugos dalinių karių priešinimosi nacių politikai forma, tačiau buvo ir kitokių lietuvių karių nepaklusnumo faktų. Antai SS ir policijos teismas Kaune 1943 m. kovo 29 d. posėdyje nubaudė dvejiems metams sunkiųjų darbų kalėjimu lietuvių 11-ojo savisaugos bataliono puskarininkį Antaną Skystimaitį, kuris Kaune sąmoningai išlaisvino policijos priežiūroje buvusį suimtąjį ir mėgino panaudoti ginklą prieš vokiečių policininką⁷⁶.

1943 m. gruodžio 13 d. Raseiniuose lietuvis kareivis Moliska, grįžęs atostogų iš fronto, nušovė vokiečių žandarą Broschką, jaunesnįjį karininką Petersoną ir žandarą Kolongą, o paskui šūviu į galvą pats nusižudė. Vokiečių saugumo policijos pranešime rašoma, kad Moliska buvo viršijęs atostogų laiką ir nenorėjo grįžti į savo dalinį. Nušautasis žandaras anksčiau buvo vykdęs rekvizicijas pas Moliskos motiną. Manoma, jog tai būta keršto akto⁷⁷.

1944 m. kovo 2 d. tarnybos metu karo talkininkas Mykolas Sokolovas nužudė vokiečių posto viršininką Volmertą iš Panevėžio 667-ojo apsaugos bataliono ir pasiėmęs ginklus bei šovinius pabėgo⁷⁸.

Vilniaus karo lauko komendantūra 1943 m. vasario 16 d. pranešė, kad vasario 2 d. 251-ojo bataliono kareivis Povilas Gabriūnas užpuolė žandarmerijos patrulius Gerlachą ir Weinhartą. Pastarąjį P. Gabriūnas sužeidė trenkdamas šautuvo buože per galvą, o pats pabėgo⁷⁹. Dažniausiai policininkų nepaklusnumas vokiečiams reiškėsi dezertyravimu. VAT štabas Vilniaus policijos vadui pranešė, kad 1941 m. liepos 27 d. per žygį iš Varėnos į Gardiną pasišalino lik-

tinis puskarininkis Edvardas Šlekfortas ir eilinis Juozas Balka⁸⁰.

Valstybės saugumo ir kriminalinės policijos Panevėžio apygardos viršininko A. Liepos pranešimu, 1941 m. rugsėjo 15 d. iš 3-iojo pagalbinės policijos bataliono pasišalino grandinis Antanas Samuilis, kilęs iš Raseinių apskrities Karpariškių kaimo⁸¹. Vilniaus apygardos savisaugos dalių štabas 1941 m. lapkričio 28 d. prašė Rokiškio apskrities policijos vadą paieškoti iš atostogų negrįžusio eilinio Semiono Šerkšniovo ir suradus jį atgabenti į Vilniaus apygardos savisaugos dalių štabą (Jėzuitų g. 3). 1941 m. gruodžio 5 d. S. Šerkšniovą suėmė Rokiškio apskrities Obelių policijos nuovados viršininkas⁸². 1941 m. gruodžio 2 d. iš Vilniaus apygardos savisaugos dalių pabėgo eiliniai K. Paleckas ir B. Četrauskas⁸³.

SS ir policijos teismas Rygoje 1942 m. lapkričio 15 d. įsakė suimti dezertyravusį 6-ojo lietuvių policijos bataliono 3-iosios kuopos kareivį Kostą Ulviną⁸⁴. SS ir policijos teismas 1942 m. lapkričio 6 d. Kirovograde nuteisė vienerius metus kalėti 8-ojo lietuvių policijos bataliono eilinį Antaną Giraitį už neleistiną pasišalinimą, eilinį Janavičių už nepaklusnumą ir savo viršininko užpuolimą (6 mėn. kalėjimo), jaunesnįjį kapralą (*Unter-korporal*) Steponą Kulisovą už suimtųjų paleidimą (6 mėn. kalėjimo)⁸⁵.

Pasinaudodami atostogomis, policijos batalionų kariai grįždavo į namus ir čia pasilikdavo. SS ir policijos vado Lietuvoje pranešimu (1943 m. vasario mėn.), iš atostogų į savo dalinį negrįžo Vladas Gavėnas, Albinas Bartkus, Marijonas Šimkevičius⁸⁶. Iš atostogų 1942 m. gegužės 29 d. į dalinį negrįžo trys lietuvių 15-ojo bataliono kariai, o dar du to paties bataliono kariai birželio 4 d. iš dalinio pasišalino⁸⁷.

Kas gi vertė policijos batalionų karius dezertyruoti? Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos laikraštis „Laisvės kovotojas“ 1943 m. birželio 15 d. išspausdino straipsnį „Lietuvių „savanorių“ padėtis Rytų fronte“. Jame cituojami lietuvių kareivių laišakai iš Rytų fronto:

„Vos batalionui atvykus iš Kauno, tuoj, rytojaus dieną, buvo įsakyta užimti apkasus, bet mes pasipriešinom. Tada po ilgų derybų buvo nutarta atleisti mus 2 savaitėm apmokymų. Apmokymas vyko prie Ilmenio ežero, galima sakyti, pačiame fronte. Čia mes tikrai pažinome, kas yra vokiečiai. Maistą gaudavome kaip Kaune esantieji belaisviai: 40 gr margarino, 40 gr sūrio (ne visada), 500 gr duonos, šaukštuką cukraus ir 6 cigaretes – viskas vienai parai. Pietums duoda sriubos, kurios pavalgys nereikia plautis nei katiliukų, nei dantų, nes nuo 70 gr arklienos, iš kurios ji virta, riebalų nėra. Valgyk, lietuvi, lygus vokiečių kariui, – rašo gerb. „Ateitis“ ir kalba p. vadai.“

„Jau porą mėnesių esam bunkeryje – pilna blakių, uodų. Aplink bunkerį devynios eilės pelkių, priešais – „kultūringi banditai“, užpakalyje nė kiek ne geresni vokiečiai. Kovok ir kombinuok, lietuvi, „savanori“ – sąlygos geros, viskas frontui...“

„Visi kaip vienas kombinuojame bėgti, tik laukiame, kuomet daugiau pradžius, sužaliuos. Bėgsim atgal į Tėvynę, kad galėtumėm savo jėgas aukoti dėl jos interesų ir prisidėti prie Nepriklausomybės atstatymo.“

„Kreipiuos į Jus, tautiečiai, neklausykite jokių vokiečių viliojančių pažadų bei grasinimų. Jie mus, kaip vergus, čia siunčia tikrom skerdynėm. Mes patys laukiam tik, kad ir su didžiausiu pavojumi gyvybei, grįžti pas jus, nes padėtis čia tikrai beviltiška ir ilgiau pasilikti būtų tikra savižudybė“⁸⁸.

Lietuvių policijos batalionų rūpesčiai ir skundai buvo išsakyti 5-ojo bataliono vado 1942 m. lapkričio mėn. raporte vokiečių 584-osios užnugario srities komendantui:

„1) 1941, kareiviai pasirašė pasižadėjimą tarnauti Führerio vadovybėje 6 mėnesius, o karininkai – 12 mėnesių <...>. Pasižadėtą tarnybos laiką visi kariai seniai jau baigė, o dauguma jau ir tarnavo kelis kartus tiek, kiek buvo pasižadėję. <...>

Toks pasižadėjimo nesilaikymas iš vokiečių pusės neigiamai veikia lietuvių jaunimą ir jis, žinodamas čia esančius sunkumus ir pasiliuosavimo sąlygas, vengia į šią tarnybą stoti, ir batalionų eilės vis vien mažėja.

Karių nuotaika prislėgta, nes jie jaučia, kad su jais ne taip elgiamasi ir nežiūrima jų teisių, ypatingai juos blogai nuteikia faktas, kad jiems nenurodomas pagrindas, kuriuo pasiremiant jie šioje tarnyboje užlaikomi.

Su pasiliuosuojančiais elgiamasi netinkamai. Į juos žiūrima su nepasitenkinimu, kai tuo tarpu toks karys užsitarnavo atitinkamą pagarbą, nes savo pareigas atliko garbingai. Todėl suprantama, kad kariai teisėtai piktinasi, nes pagal juos išeina, kad juo ilgiau tarnauji, tuo lyg ir didesniu priešu pasidarei.

2) Tarptautinės teisės atžvilgiu Lietuvos kareivis yra visai beteisėje padėtyje, nes jo šiame kare dalyvavimo Vokietija viešai ne-deklaravo ir šia prasme mes turime tik partizano (dabar vadinamo bandito) teises, kas mūsų čia buvimą apsunkina.

3) Duotas mums „Schutzmannschafto“ vardas nepatenkina mūsų norų gauti tinkamą vietą šiame karo žygyje. Mūsų teisinė padėtis tuo neišsprendžiama. Šis pavadinimas lietuvių akyse labai nepopuliarus, nes jis niekam nežinomas ir su šiuo vardu nesiriša jokios teisės. Vokiečių pareigūnai šį vardą pri-

lygina policijos vardui, bet tikrumoje tai yra institucija tarp civilio žmogaus ir policijos. Jei mes atliktume savo pareigas savo Tėvyneje, tai gal tas būtų pateisinama, bet kai turime stovėti šalia vokiečių kareivio ir atlikti uždavinius kareiviškus ir vadintis tokiu pat pusiau policininko vardu, tai mes su tuo nesutinkame.

Teisiniai mes paliekame ir toliau nepripažinti, neprilyginti mes nei policijai, nei kariuomenei. Tikrumoje šis vardas yra specialiai panaudojamas pavadinti ir bolševikų karo belaisvių sudarytiems junginiams, kurie visą laiką kariavo prieš Vokietiją. <...>

20) Kodėl mes geriau norėtume priklausyti kariuomenės tarnybai:

a) mes visi esame tik kareiviai ir šiai tarnybai esame parengti,

b) šiame fronte mes atliekame ne policijos, bet kariuomenės uždavinius,

c) policijos tarnyba lietuvių akyse nepopuliari, tuo labiau kad policija nesuteikia mums net policijos teisių, o pavadina mus visokiausiais naujai sugalvotais vardais, paskutiniu metu – Schutzmannschaftais,

d) Schutzmannschaft institucija yra laikina, nepastovi ir bendrai nežinoma, po karo bus sunku įrodyti, kad fronte buvo būta.

Lietuvos karys Rytų fronte prašo:

1) Ištesėti duotą pasižadėjimą dėl išstarnauto laiko ir bendrai šią tarnybą sutvarkyti išleidžiant atitinkamą įstatymą.

2) Suteikti lietuviui kareivio teises tarptautine prasme ir neslėpti jo čia buvimą.

3) Įstatymo keliu suteikti mums pilnas kareivio teises, kokias turi kitų laisvų Europos tautų savanoriai, dalyvaujantieji šiame kare.

4) Nevengti vadinti mus sąjungininkais kovoje prieš bolševizmą ir ginklo draugais, kaip mes čia tokias pareigas atliekame ir

kaip tas jau suteikta turkmėnams ir kitoms tautoms.

5) Panaikinti batalionams primestą Lietuvos Savisaugos Dalių pavadinimą ir pavadinti Lietuvos Legionu.

6) Paskirti visiems Lietuvos batalionams teisėtą bendrą vadą. Išimti lietuvių fronto batalionus iš Tvarkos Policijos Vado Lietuvoje priklausomybės ir priskirti tiesiogiai artimiausiam kariniam viršininkui.

7) Atsakyti į batalionų karių pulk. Rėklaičiui duotus paklausimus jam aplankant batalionus.

8) Pakeisti batalioną su bet kuriuo tėvyneje esančiu batalionu bent dviejų mėnesių laikui.

9) Pakelti kareivio atlyginimą iki 200 RM mėnesiui.

10) Duoti priesaikai tinkamą ir garbingą formulę.

11) Suteikti teisę užsitarnauti karinius ordinus ir ženklus, kaip kad tokius turi kitų tautų savanoriai.

12) Įvesti tinkamą ir garbingą uniformą kaip ir kitiems savanoriams, ir tikrai pilną uniformą, bet ne dalinę.

13) Leisti ant rankovių nešioti tautines spalvas.

14) Uždrausti žemesniems viršininkams negarbingai elgtis su lietuviais ir juos nežeminti vietos civilių gyventojų akyse. Panaikinti įsakymą, raginantį šaudyti į lietuvių kareivius.

15) Suteikti lietuvių karininkui tinkamas teises, uniformą ir iki reikiamo lygio pakelti jo autoritetą.

16) Daugiau pasitikėti lietuvių karininku, panaikinti neapibrėžtą ryšių karininko kompetenciją. Neleisti jam kištis į bataliono vadovavimą ir jo pareigas aprėžti tik ryšio karininko pareigas ir kompetenciją, kiek tas

liečia lietuvių santykius su vokiškomis įstaigomis.

17) Sudaryti sąlygas lietuvių karininkui tinkamai ir laiku avansuoti.

18) Mokėti lietuviui karininkui rūbpinius, kaip jie mokami vokiečių karininkams.

19) Paašškinti kariams, ką jie gaus N. Europoje už šią tarnybą.

20) Išimti iš priklausomybės policijai ir priskirti kariuomenės viršininkams tiesioginiai.

Prašau, Tamsta pone Generole, tarpininkauti, kad į lietuvių karių reikalus ir pageidavimus būtų tinkamai atsižvelgta. <...>“⁸⁹.

„Laisvės kovotojas“ pateikė lietuvių poziciją vokiečių organizuojamų batalionų atžvilgiu:

„<...> turime pasakyti, kad stojant į tokius batalionus mes nesukursime savo kariuomenės, bet tik savo jaunimą paversime vok. vergais, kurie bus pasiųsti išžudymui Rytų fronte arba naudojami kaimyninių mūsų tautų (latvių, estų ir kt.) terorizavimui, kaip kad pas mus vok. naudoja latvius, estus ir bolševikus – enkavėdistus, vadinamus ukrainiečiais. <...> Naciškoji vok. valdžia yra lyg tas besotis slibinas: juo daugiau jis suryja, tuo daugiau jis nori. Begaudydami 1919–24 m. gimimo vyrus, jie per savo vergą lietuvių išdaviką Kubiliūną paskelbė 19–25 m. vyrų registraciją.

Vienintelis ir tiksliausias mūsų kelias – nevykdyt šių registracijų ir neiti į jokių batalionus. Tik šiuo keliu eidami mes išsaugosime gyvybingąsias savo pajėgas Nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbui“⁹⁰.

Dar 1942 m. rugpjūčio mėn. „Nepriklausoma Lietuva“ rašė apie beviltišką lietuvių karių situaciją Rytų fronte: „Mūsų jaunimas miršta Rytų fronte, ir kiekvienas mūsų klau-

sia: už ką dabar lietuviai guldo galvas? Negi tam mes kovojame su raudonaisiais imperialistais, kad vieton jų gautume ruduosius? Ne. Mūsų kovos tikslas yra laisva ir nepriklausoma Lietuva etnografinėse ribose – su Vilnium ir Klaipėda“⁹¹. Daugelis savisaugos batalionų karių ėmė suvokti, kad kova su bolševizmu neduoda Lietuvai jokios naudos, o tik įtvirtina tėvynėje okupacinį vokiečių režimą.

1943 m. bėgimas iš policijos batalionų darėsi masinis. Bėgdavo pavieniui ir grupėmis. Vis labiau aiškėjo, kad Vokietija ir jos satelitai Rytų fronte pralaimi. Sunkios gyvenimo sąlygos, nuolatinė rizika, kovos idealo nebuvimas, šeimos ir Lietuvos ilgesys, šiurkštus ir klastingas vokiečių elgesys su lietuvių batalionų kariais skatino juos masiškai bėgti iš batalionų ir viešosios policijos. Lietuvių rezistencija per savo spaudą ir žodžiu agitavo policijos batalionų karius nebetrąnauti vokiečiams ir nelieti kraujo dėl jų interesų, nebūti patrankų mėsa svetimose rankose, likti savo tėvynėje ir rengtis kovai dėl Lietuvos valstybės atkūrimo.

Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietuvoje 1943 m. vasario mėn. ataskaitoje rašoma, kad vasario 3 d. vienas lietuvių policijos batalionas iš Vilniaus turėjo vykti į frontą. Naktį iš vasario 1-osios į 2-ąją iš šio bataliono pabėgo 171 karys. 56 bėglius vokiečių policija suėmė. Šį įvykį nagrinėjo SS ir policijos teismas. Buvo paskirtos įvairios laisvės atėmimo bausmės ir paskelbtas vienas mirties nuosprendis. Ataskaitoje pažymėta, jog šis įvykis susijęs su lietuvių nacionalinių sluoksnių įsitikinimu, kad lietuvių kraujas fronte turi būti liejamas tik tuo atveju, jeigu Lietuva gaus visišką nepriklausomybę⁹².

Policijos vadai gaudavo vis daugiau pranešimų apie pabėgusius policininkus. Kalva-

rijos komendantūra 1943 m. balandžio 17 d. pranešė, kad Lazdijų apskrityje pabėgo keturi savisaugos dalinių kariai: Algirdas Milutis, Antanas Zimnickas, Antanas Ališkevičius ir Balys Ivanauskas⁹³.

Pavienės policijos tarnybos ryšių karininko V. Reivyčio įsakyme Nr. 24 (išleistas 1943 m. birželio 12 d.) rašoma: „Nežiūrint visų mano pastangų – paaiškinimų, paraginimų ir dėtų vilčių, kai kurie lietuvių policijos pareigūnai suteršė gerą policijos vardą, sulaužė duotąją priesaiką, dezertyravo ir nuėjo banditų keliais. Atsižvelgdamas į kai kurias aplinkybes, paskutinį kartą suteikiu suklydusiems pareigūnams progą atitaisyti jų padarytą nusikaltimą ir nuplauti visai mūsų policijai mestą bjaurią dėmę. <...> Tie pasišalinusieji pareigūnai, kurie iki š. m. liepos 15 d. grįš į tarnybą, nebus baudžiami ir jų atžvilgiu nebus taikomos bet kurios kitos sankcijos“⁹⁴.

Nors policijos vadai skelbė amnestiją, tačiau dezertyrų srautas tebedidėjo. Vilniaus miesto policijos vadas 1943 m. birželio 23 d. dalinių vadams pranešė: „Žemiau išvardyti Vilniaus miesto policijos pareigūnai [sąrašas yra 20 asmenų. – A. B.], išsiųsti į vokiečių SS dalinius, savavališkai pasišalino iš tarnybos“⁹⁵.

Tvarkos policijos vadas Lietuvoje 1943 m. birželio 25 d. paskelbė 25 pabėgusių iš 253-iojo policijos bataliono karių paiešką⁹⁶. Krašte susiklosčiusią situaciją ir žmonių nuotaikas gana aiškiai ir vaizdžiai atspindi V. Reivyčio 1943 m. gegužės 20 d. išleistas raštas visiems policijos vadams ir geležinkelio policijos vadui. Jame rašoma:

„Paskutiniu metu mūsų krašte ėmė gausiai plisti nelegali literatūra, įvairių spausdintų, šapirografuotų, mašinėle rašytų, rotatoriumi daugintų ir kitokiu būdu multipli-

kuotų laikraštėlių bei lapelių ar asmeniškų laiškų pavidalu. To darbo tikslas <...> pakenkti lietuvių–vokiečių santykiams, kelti bei platinti pramanytus gandus, šmeižti atskirus, neretai tautai nusipelnčius, asmenis ir sudaryti tautai šiuo metu pragaištingą politinio gyvenimo kelią.

Kas gi tokius lapelius rašo ir skleidžia? Pirmiausia tai jauni neišmanėliai ir nesubrendėliai, neturį nei politinio, nei iš viso gyvenimiško patyrimo. Už jų pečių slepiasi ir kiti patamsio gaivalai <...>, bolševikai. <...> Jų veikla nėra galutinai likviduota. Jų agentai, pakeitę veikimo formą, siekia tų pačių pragaištingų tikslų.

<...> Policijos pareigūnai, gavę nelegalių spaudinių, radę juos gatvėse ar kitose vietose, turi tučtuojau komandos keliu pristatyti savo viršininkams“⁹⁷.

Tačiau tarp lietuvių policijos, savisaugininkų ir net saugumo policijos pareigūnų atsirasdavo nemažai žmonių, kurie, rizikuodami savo laisve, platindavo ir net daugindavo slaptąją lietuvių spaudą. Lietuvių antinacinio pagrindžio agitacija skatino dezertyruoti iš policijos batalionų. 1943 m. liepos–rugsėjo mėn. buvo paskelbta 322 dezertyrų paieška: iš 253-iojo bataliono pabėgo 116 asmenų, iš Prienų ypatingosios kuopos – 9, iš 9-ojo bataliono – 26, iš 14-ojo – 5, iš 7-ojo – 44, iš 12-ojo – 14, iš 252-ojo (Liubline) – 11, iš 8-ojo – 5, iš 6-ojo – 7, iš Rytų sargybos 650-osios ir 651-osios kuopų – 15, iš 13-ojo – 11, iš choro Kaune – 1, iš bataliono, kurio numeris nenurodytas – 7, iš 255-ojo – 5, iš 254-ojo – 7, iš 11-ojo – 11, iš 4-ojo – 2, iš 3-iojo – 8, iš Pastovių kavalerijos mokyklos – 3, iš transporto kuopos Kaune – 1, iš 1-ojo bataliono – 3, iš 265-ojo – 1, iš Biržų policijos nuovados – 1, iš Mažeikių pavienės policijos tarnybos – 1, iš padalinio (3-ioji ko-

manda) Liepojoje – 3, iš 15-ojo bataliono Žagarėje – 1, iš Panevėžio policijos nuovados – 2, iš 5-ojo bataliono – 1, iš 2-ojo – 4, iš 257-ojo – 1, iš 251-ojo – 1 ir iš Telšių policijos – 1⁹⁸.

1944 m. kovo 11 d. tvarkos policijos vadas Lietuvoje Vilniaus miesto policijos vadui pranešė apie 150 vyrų pabėgimą iš 256-ojo lietuvių policijos bataliono Daugpilyje⁹⁹. Dezertyrų skaičius 1943 m. antroje ir 1944 m. pirmoje pusėje gerokai viršijo į policijos batalionus ar kitas sukarintas formacijas prievarta ir savo noru imamų žmonių skaičių.

Pagal dvisavaitinius policijos pranešimus, iš viešosios policijos ir savisaugos batalionų 1943 m. rugsėjo 12–25 d. pabėgo 107 asmenys, rugsėjo 26–spalio 9 d. – 141 (iš jų 8 buvo suimti arba grįžo patys), spalio 10–25 d. – 186 (2), spalio 26–lapkričio 8 d. – 83 (10), lapkričio 9–20 d. – 111 (13), lapkričio 21–gruodžio 5 d. – 196 (sąrašas nepilnas, baigiasi L raide), gruodžio 6–19 d. – 439 (23), 1943 m. gruodžio 20–1944 m. sausio 2 d. – 196 (13), 1944 m. sausio 3–16 d. – 107 (29), sausio 17–30 d. – 69 (25), sausio 31–vasario 13 d. – 84 (17), vasario 14–27 d. – 159 (26), vasario 28–kovo 12 d. – 255 (15), kovo 13–26 d. – 189 (30), kovo 27–balandžio 2 d. – 141 (22), balandžio 3–9 d. – 192 (23)¹⁰⁰. Taigi nuo 1943 m. rugsėjo 12 d. iki 1944 m. balandžio 9 d. iš viešosios policijos ir savisaugos batalionų dezertyravo 2655 policininkai ir kariai, iš jų grįžo arba buvo suimti 256 pareigūnai. Šie duomenys išraiškingai liudija dezertyravimo mastą paskutiniaisiais nacių okupacijos metais. Deja, autoriui nepavyko rasti dvisavaitinių pranešimų apie dezertyrus nuo 1944 m. balandžio 10 d. iki nacių okupacijos pabaigos 1944 m. vasarą ir rudenį. Archyviniai šaltiniai leidžia manyti, kad dezertyravimo tempas sovietų armijai

artėjant prie Lietuvos ne tik nesumažėjo, bet ir dar paspartėjo. 1944 m. gegužės viduryje vokiečiams likviduojant Lietuvos vietinę rinktinę daugiau kaip pusė generolo Povilo Plechavičiaus armijos karių (iš viso rinktinėje tarnavo apie 10–12 tūkst. karių) sugebėjo pasislėpti ir išvengti nacių represijų. Vilniaus Lukiškių kalėjime 1944 m. balandžio 15 d. kalėjo 118 lietuvių policijos batalionų karių¹⁰¹.

Žinant, kad iki 1944 m. kovo 1 d. iš policijos batalionų pabėgo 2,3 tūkst. žmonių, ir prie jų dar pridėjus tuos dezertyrus, kurie pabėgo nuo 1944 m. kovo 1 iki balandžio 9 d. (687), gausime 2987 (2300+687) dezertyrus. Galima teigti, kad per trejus vokiečių okupacijos metus (1941 m. vasara–1944 m. vasara) iš policijos batalionų ir viešosios policijos tarnybos dezertyravo ne mažiau kaip 3 tūkst. žmonių. Į šį skaičių neįtraukiami išsibėgioję Lietuvos vietinės rinktinės kariai (6–7 tūkst. žmonių).

1944 m. gegužės mėn. naciams likvidavus Lietuvos vietinę rinktinę, lenkų ir sovietų partizanai užvaldė Svyrių, Eišiškių, Ašmenos ir Vilniaus apskritis. Vokiečiai kontroliavo tik apskričių centrus ir svarbiausius geležinkelio mazgus. Lietuvių administracija ir policija valsčiuose buvo išvaikyta ir sunaikinta. Partizanai Vilniaus krašte sunaikino nemažai atsparos punktų. Raudonajai armijai užimant Lietuvą čia nebebuvo nei viešosios policijos, nei policijos batalionų. Vieni policininkai pasitraukė į Vakarus, kiti pasislėpė miškuose ar pakeitė gyvenamąsias vietas, treči susitaikė su likimu.

1943–1944 m. buvo masiškai dezertyruojama iš viešosios policijos ir savisaugos dalių. Iš tarnybos pasišalino keli tūkstančiai karių ir policininkų. Tai gerokai susilpnino prievartos aparato funkcionavimą Lietuvoje.

Neužteko policijos pajėgų kovai su sovietų ir lenkų partizanais, žmonėms gaudyti priverstiniais darbams Vokietijoje, mobilizacijas boikotuojančių vyrų ir dezertyrų paieškai, taip pat ir žemės ūkio duoklėms išieškoti.

Nuorodos

¹ Žr.: K. Stang, *Kollaboration und Massenmord. Die litauische Hilfspolizei, das Rollkommando Hamann und die Ermordung der litauischen Juden*, Frankfurt am Main, 1996, 286 S.

² J. Vicas, *SS tarnyboje*, Vilnius, 1961.

³ *Masinės žudynės Lietuvoje: Dokumentų rinkinys*, d. 1, Vilnius, 1965.

⁴ *Nacionalistų talka hitlerininkams*, Vilnius, 1970.

⁵ „Lietuvos apsaugos dalys“, *Lietuvių enciklopedija*, 1968 (toliau – LE), Boston, t. 15, p. 119–120.

⁶ K. Ėringis, *Lietuvos kariuomenės tragedija*, Vilnius, 1993.

⁷ P. Stankeras, „Lietuvos policijos atkūrimas vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“, *Lietuvos kariuomenės istorijos klausimai*, Kaunas, 1996, p. 143–146.

⁸ Ibid., p. 143; LCVA, f. R-683, ap. 2, b. 31, l. 3.

⁹ P. Stankeras, op. cit., p. 144.

¹⁰ Vokiečių tvarkos policijos vado mjr. Engelio 1941 m. rugsėjo 15 d. įsakymas, LCVA, f. R-683, ap. 2, b. 1, l. 31.

¹¹ Lietuvių policijos struktūra prieš bolševikų invaziją, dabartiniu metu ir pasiūlymai ateičiai, ibid., b. 13, l. 106–108.

¹² Vokiečių tvarkos policijos vado mjr. Engelio 1941 m. rugsėjo 15 d. įsakymas, ibid., b. 1, l. 32.

¹³ Ibid.

¹⁴ V. Reivyčio 1941 m. gruodžio 27 d. raštas miestų ir apskričių policijos vadams, ibid., l. 56–58.

¹⁵ Apskričių policijos etatai 1941 m., ibid., b. 4, l. 3.

¹⁶ Ibid., b. 1, l. 3–4.

¹⁷ V. Reivyčio 1941 m. gruodžio 27 d. raštas miestų ir apskričių policijos vadams, ibid., l. 56.

¹⁸ Ibid., l. 57.

¹⁹ Pavienės policijos tarnybos ryšių karininko štabo sudėtis, ibid., ap. 1, b. 1, l. 1–2.

Kita vertus, policijos ir savisaugos dalinių pakrikimas atvedė kraštą į suirutę ir chaosą, dėl ko labiausiai nukentėjo taikūs kaimo gyventojai.

²⁰ Įsakymas lietuvių policijai Nr. 10, ibid., ap. 2, b. 4, l. 37.

²¹ Tvarkos policijos vado Musilio 1942 m. lapkričio 24 d. raštas Lietuvių pavienės policijos tarnybos ryšių karininkui, ibid., f. R-691, ap. 1, b. 28, l. 120.

²² Ibid., f. R-683, ap. 2, b. 13, l. 106.

²³ Ibid.

²⁴ K. Rukšėnas, „Hitlerininkų politika Lietuvoje 1941–1944 metais“, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 26-1475, l. 123.

²⁵ Vokiečių žandarmerijos vado Lietuvoje Hachtelio 1942 m. gruodžio 9 d. raštas lietuvių policijos ryšių karininkui, LCVA, f. R-685, ap. 4, b. 7, l. 557–558.

²⁶ V. Reivyčio 1944 m. vasario mėn. raštas SS ir policijos vadui Lietuvoje Harmui, ibid., f. R-683, ap. 2, b. 31, l. 1–2.

²⁷ Ibid., l. 3.

²⁸ Ibid., l. 4.

²⁹ Ibid., b. 13, l. 109; ibid., b. 31, l. 5.

³⁰ Ibid., b. 31, l. 6.

³¹ Ibid.

³² Ibid., b. 28, l. 7–8.

³³ Ibid., l. 9.

³⁴ *Nepriklausoma Lietuva*, 1942, spalio 15, Nr. 8.

³⁵ LCVA, f. R-683, ap. 2, b. 28, l. 9.

³⁶ Ibid., f. R-708, ap. 1, b. 20, l. 175.

³⁷ Ibid., l. 160.

³⁸ Ibid., l. 109–110.

³⁹ Ibid., f. R-689, ap. 1, b. 197, l. 56.

⁴⁰ Ibid., f. R-708, ap. 1, b. 20, l. 69–70.

⁴¹ Ibid., f. R-689, ap. 1, b. 198, l. 103–104.

⁴² V. Reivyčio 1942 m. vasario mėn. raštas SS ir policijos vadui Lietuvoje Harmui, ibid., f. R-683, ap. 2, b. 31, l. 11.

⁴³ J. Abraitis, „Atkuriami ginkluoti Lietuvos kariuomenės daliniai Vilniuje“, *Karys*, 1987, Nr. 1(1628), p. 14.

- ⁴⁴ Žr.: *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 333.
- ⁴⁵ Vilniaus policijos vado 1941 m. spalio 24 d. raštas SS ir policijos vadui Vilniuje, LCVA, f. R-658, ap. 1, b. 1, l. 16.
- ⁴⁶ J. Abraitis, „Atkurtų lietuvių ginkluotų dali- nių skaičius Lietuvoje vokiečių okupaciniais me- tais“, *Karys*, 1987, Nr. 4(1631), p. 154.
- ⁴⁷ J. Vicas, op. cit., p. 14.
- ⁴⁸ Žr.: K. Rukšėnas, op. cit., l. 117–118.
- ⁴⁹ *Nacionalistų talka hitlerininkams*, p. 75–77.
- ⁵⁰ Krašto apsaugos ministro S. Raštikio 1941 m. liepos 26 d. raštas Kauno miesto komendantui, LCVA, f. R-1444, ap. 1, b. 18, l. 84.
- ⁵¹ Gen. mjr. Pohlio 1941 m. liepos 26 d. raštas kpt. S. Kviecinskui, *ibid.*, l. 86.
- ⁵² Žr.: *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 71–74.
- ⁵³ *Ibid.*, p. 333.
- ⁵⁴ Vokiečių tvarkos policijos vado mjr. Engelio 1941 m. rugpjūčio 15 d. įsakymas, LCVA, f. R-689, ap. 1, b. 7, l. 3.
- ⁵⁵ Mjr. F. Lechthalerio 1941 m. spalio 5 d. raštas kpt. S. Kviecinskui, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1187, l. 167–19.
- ⁵⁶ Mjr. F. Lechthalerio 1941 m. spalio 10 d. įsa- kymas Nr. 107, *ibid.*, l. 167–20.
- ⁵⁷ Mjr. F. Lechthalerio 1941 m. gruodžio 22 d. raštas mjr. K. Šimkui, *ibid.*, l. 167–27.
- ⁵⁸ J. Vicas, op. cit., p. 15–16; LCVA, f. R-683, ap. 1, b. 8, l. 1.
- ⁵⁹ *Masinės žudynės Lietuvoje*, d. 1, p. 334.
- ⁶⁰ Tvarkos policijos vado Lietuvoje 1941 m. gruodžio 16 d. raštas, LCVA, f. R-691, ap. 1, b. 28, l. 66.
- ⁶¹ A. Impulevičiaus baudžiamoji byla, LYA, arch. Nr. 47386/3, t. 8, l. 204.
- ⁶² K. Rukšėnas, op. cit., l. 122.
- ⁶³ Tvarkos policijos vado Lietuvoje 1942 m. spa- lio 15 d. įsakymas, LCVA, f. R-1444, ap. 1, b. 20, l. 23.
- ⁶⁴ *Ibid.*
- ⁶⁵ Savisaugos referento I. Kraunaičio 1941 m. rugsėjo 29 d. raštas, *ibid.*, f. R-729, ap. 1, b. 72, l. 63.
- ⁶⁶ Tvarkos policijos vado Lietuvoje 1944 m. ba- landžio 2 d. įsakymas lietuvių policijai Nr. 5, LCVA, f. R-689, ap. 1, b. 198, l. 112–116.
- ⁶⁷ J. Abraitis, „Atkurtų lietuvių ginkluotų dali- nių skaičius Lietuvoje <...>“, p. 156.
- ⁶⁸ B. Kviklys, *Lietuvių kova su naciais*, Memm- ingen, 1946, p. 31.
- ⁶⁹ *LE*, t. 15, p. 119–120.
- ⁷⁰ Ryšių karininko 1944 m. vasario mėn. raštas SS ir policijos vadui Lietuvoje, LCVA, f. R-683, ap. 2, b. 28, l. 3, 5.
- ⁷¹ *LE*, t. 15, p. 119–120.
- ⁷² *Ateitis*, 1943, rugsėjo 21, Nr. 219.
- ⁷³ 1944 m. kovo 17 d. duomenys apie lietuvių sa- visaugos dalinius, Lietuvos visuomenės organizaci- jų archyvas, f. 3377, ap. 58, b. 265, l. 110.
- ⁷⁴ P. Stankeras, op. cit., p. 145–146.
- ⁷⁵ *LE*, t. 15, p. 119–120.
- ⁷⁶ LCVA, f. R-689, ap. 1, b. 49, l. 119.
- ⁷⁷ Iš Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lie- tuvoje 1943 m. gruodžio mėn. pranešimo RSHA Berlyne, *ibid.*, f. R-1399, ap. 1, b. 61, l. 349.
- ⁷⁸ *Ibid.*, f. R-689, ap. 1, b. 198, l. 477.
- ⁷⁹ *Ibid.*, b. 155, l. 39.
- ⁸⁰ *Ibid.*, b. 27, l. 11.
- ⁸¹ *Ibid.*, f. R-708, ap. 1, b. 3, l. 49.
- ⁸² *Ibid.*, l. 146, 148.
- ⁸³ *Ibid.*, l. 177.
- ⁸⁴ *Ibid.*, f. R-689, ap. 1, b. 49, l. 31.
- ⁸⁵ *Ibid.*, l. 180.
- ⁸⁶ *Ibid.*, b. 87, l. 82.
- ⁸⁷ *Ibid.*, b. 88, l. 23.
- ⁸⁸ *Laisvės kovotojas*, 1943, birželio 15, Nr. 11.
- ⁸⁹ 5-ojo apsaugos bataliono vado raštas dėl Lietuvos savanorių tarnybos Rytų fronte, LCVA, f. R-739, ap. 1, b. 2, l. 17–23.
- ⁹⁰ *Laisvės kovotojas*, 1943, birželio 15, Nr. 11.
- ⁹¹ *Nepriklausoma Lietuva*, 1942, liepos 1, Nr. 3–4.
- ⁹² Vokiečių saugumo policijos ir SD vado Lietu- voje 1943 m. vasario mėn. pranešimas RSHA Ber- lyne, LCVA, f. R-1399, ap. 1, b. 61, l. 15.
- ⁹³ *Ibid.*, f. R-409, ap. 2, b. 52, l. 133.
- ⁹⁴ *Ibid.*, f. R-689, ap. 1, b. 49, l. 187.
- ⁹⁵ *Ibid.*, l. 198.
- ⁹⁶ *Ibid.*, l. 200–201.
- ⁹⁷ *Ibid.*, f. R-691, ap. 1, b. 65, l. 379.
- ⁹⁸ *Ibid.*, b. 77, l. 27–376.
- ⁹⁹ *Ibid.*, f. R-689, ap. 1, b. 198, l. 455.
- ¹⁰⁰ Žr.: *ibid.*, f. R-614, ap. 1, b. 370, l. 21–26, 29–101.
- ¹⁰¹ *Ibid.*, f. R-730, ap. 2, b. 219, l. 33–36.

Arūnas Bubnys

LITHUANIAN PUBLIC POLICE AND POLICE BATTALIONS IN 1941–1944

Summary

The object of the article is the history of the formation and activities of the Lithuanian Public Police and Self-defence Police Units (Police Battalions) during the Nazi occupation. The study also analyses the structural composition of the Lithuanian police units and their relationship with German military and civil administration. The attitude of Lithuanian servicemen towards German occupation established order and the attempts to resist the German pressures are also being discussed in the article.

According to the data of January 1944, the number of people serving in the Lithuanian Public Police was 5,734. Only 2,747 of them performed direct duties of a policeman. It should be noted that in Independent Lithuania the Public Police had 3,243 policemen. Until January 6, 1944, in the battles with Red and Polish partisans, 198 policemen had been killed, 16 had been missing in action and 94 policemen had been wounded. The positive aspect of the existence of the Lithuanian Public Police was, that it softened the German occupation pressures against local population.

Initially, the Self-defence Battalions had been called by the Germans the Discipline Service (Ordnungsdienst), and subsequently renamed into Self-defence Service (Selbschutz), the Assistant Police Service Battalions (Hilfspolizeidienstbatalione) and in September 1941 were renamed into Police Battalions. Only in April 1944 the police battalions had been called "The Lithuanian Police Battalions". During the first years of German occupation a small number of the battalion soldiers had been engaged in the security of Holocaust actions executed by the German Security Police.

According to the data of March 1, 1944, police battalions listed some 8,000 people. Till that day the battalions lost 451 serviceman. Among the perished there had been eight police officers and one police officer had been taken prisoner. During the three years of German occupation (1941–1944) no less than 3,000 people had deserted both police battalions and Public police service.